

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISK 37

Examinator: Joachim Östlund

Handledare: Johan Östling

Slutseminarium: 31 maj 2021, 13.15-15.00. Zoom.

Kunskap i takt med tiden

En studie av en kunskapsarena – tysk och amerikansk kunskaps-cirkulation i
radioprogrammet *OBS!* 1969–1972

Olof Bärtås

Abstract	3
Inledning.....	4
Syfte och frågeställningar	5
Forskningsfältets två ben	6
Teoretiskt ramverk	11
Från vetenskapscirkulation till samhällelig kunskapscirkulation.....	11
Offentliga kunskapsarenor	13
Källmaterial och avgränsning	14
Metod och disposition.....	16
Historisk bakgrund	18
Kunskapscirkulation i <i>OBS! 1969–1972</i>	20
Kunskapscirkulation i siffror	20
Tysk kunskapscirkulation	23
Tysklandbevakare.....	24
En politiserad och politisk litteratur	26
Gränsland: Tysklandsfrågan och DDR-problemet.....	30
Amerikansk kunskapscirkulation.....	33
USA-bevakare	33
Bortom USA:s gränser: Vietnamkriget	35
Amerikanska samhällsproblem	39
Slutsatser	42
Infrastrukturer och <i>OBS!</i> i offentligheten.....	44
Epilog: dolda historier och framåtblickar	46
Litteratur- och källförteckning.....	47
Källor	47
Tryckta källor	47
Tidningar	47
Övriga internetbaserade källor	48
Litteraturförteckning	48
Appendix: tabeller för den statistiska undersökningen.....	51

Abstract

This paper examines the how the radio program *OBS!* (or *Kulturkvarten*) operates as a public arena of knowledge from 1969 to 1972 – i.e, how it offers possibilities and sets limits for certain kinds of knowledge circulation. Drawing from theoretical discussions about “public circulation of knowledge”, the aim is to characterize *OBS!* and its role in the public sphere during the examined years. *OBS!* is especially interesting – and important to consider – since the radio-medium have often been disregarded in studies of the public.

Firstly, using quantitative methods, the paper characterizes the knowledge which was in circulation in *OBS!*. In this part, a selection has been made from the transcribed broadcasts, and have been categorized by the following categories: the knowledge’s form, actor, geography and field of discipline. The results suggest that *OBS!* was I arena of public knowledge which was interested its own times political, social and economic concerns. Many books circulated and journalists and writers were important knowledge-actors. In contrary to earlier research, this paper shows that *OBS!* main interested were in Europe and America and not “the third world”.

Secondly, using qualitative methods, the paper makes two more specific circulation-analyses – of German and American knowledge. In this part of the paper, it is studied through what issues, and by which knowledge forms and specific actors, circulation was made possible. The paper emphasizes *OBS!*’s interest in the German literature and politics concerning “Tysklandsfrågan” as well as the American war in Vietnam and the problems within the American society. In the results of this part, the so called “knowledge-actors” play central roles for the circulation of knowledge.

Theoretically, the paper stresses that the knowledge-actors themselves might be viewed as parts of an “infrastructure of knowledge”; the correspondents provide a good picture of how specific actors – with their geography, interests and areas of focus – provide for a unique circulation of knowledge. For example, though von Vegesack, German celebrities such as Heinrich Böll and Günter Grass discusses topics concerning free speech and publishing. To center studies of knowledge-circulation around specific actors has been proven a fruitful take.

Inledning

Det enda program som jag står ut med är ”Obs”... en kör av skilda röster, idéer, information om vad som skrivs och diskuteras i andra länder.

Lars Norén, *En dramatikers dagbok 2005–2012*.

Den första april 1963 ser ett nytt radioprogram sitt första ljus.¹ Sändningen inleds med en kortfattad presentation av programmet, dess struktur och de veckovisa sändningstiderna men går därefter över till en rapp redogörelse för dagens program: programmet ska inleda med ett möte med den danske filmmannen Klaus Rifbjerg, ”en arg ung man i Danmark” som betraktar Ingmar Bergman som ”trång, torr och ointressant”; efterföljande inslag är en intervju med Torsten Renqvist, en ”suggestiv, asketisk och dynamisk” konstnär som är aktuell med en utställning; till sist rundas programmet av med en utläggning på temat ”biskopen som vill modernisera Gud” av journalisten Gunnar Fredriksson. Varje inslag ges ungefär fyra-fem minuter och används välavvägt; Rifbjerg utvecklar sin kritik mot Bergman, samt möter mothugg huruvida han själv är så väsensskild från sin svenska kollega; Renqvist hinner nämna psykoanalysen och Freud såväl som att opponera sig mot att han skulle vara en andlig konstnär; Fredriksson ger med småländsk stämma röst åt en brittisk debatt rörande hur, eller om, religionen måste anpassas till moderniteten och uttrycker tvivel mot brittiska biskopens försök att sekularisera Gud. Estetik, politik och religion varvas i fullspäckad kulturkvart; ingen tid ödslas.²

Det ovan beskrivna programmet *OBS!* (även kallat *Kulturkvarten*), med sändning fem dagar i veckan, var först förlagt 19.06 men sköts allt eftersom fram till den mer vindstilla tiden 22.15. Ur radion vid detta klockslag strömmade spränglärda inslag, polemiska debatter, djuplodande intervjuer, recensioner av nyutkommen litteratur och reportage från omvärlden. Syftet med *OBS!* var att ge en ”fyllig översikt” över kulturens aktualiteter och frontlinjer. Begreppet kultur fattades i sin bredaste bemärkelse – inte bara konst, litteratur och kritik inbegreps, utan även, och kanske framförallt, politiska, sociala och vetenskapliga angelägenheter framhölls. En skara unga drivna journalister, med inbjudna akademiker och opinionsbildare vid sin sida, stod

---

¹ Tack Olof Åkerlund för tillgången till detta avsnitt.

² *OBS!* 1963-04-01

i täten för programmets verksamhet. Verksamheten gav klara eko av en sedan radions begynnelse central pelare: folkbildning och kunskapsförmedling. Men likväl fanns i *OBS!* uttryck för mer samtida idéer: samhällskritik och granskning.

OBS! öppnade sig, och därmed Sverige, mot omvärlden i en hög utsträckning. Under åren 1969–72 var Tyskland ett splittrat land, och under dessa år inträffade flera viktiga händelser i dess historia: bl.a. att lanserades den nya östpolitiken 1972 och 1971 valdes författaren Heinrich Böll till PEN-ordförande. Däremellan pågick andra frågor: kulturdebatter, förändringar av det politiska klimatet, bearbetningar av nazisttiden m.m. På andra sidan Atlanten, i USA, skedde likaså samhällsomdaningar. Vietnamkriget stod på sin rand, medborgarrättsrörelsen mobiliserade och 1972 hölls det amerikanska valet som Richard Nixon vann med en jordskredsseger. De två nationerna, eller kulturerna, skickade olika impulser till omvärlden – impulser som *OBS!* fångade med vätade tummar uppe i luften. Det är detta – *OBS!* roll av att fånga in kunskap och sätta den i rörelse – som föreliggande uppsats kommer att behandla.

Syfte och frågeställningar

Denna uppsats kommer att anlägga ett kunskapshistoriskt perspektiv på radiokanalen *OBS!* och dess verksamhet under åren 1969–1972. Syftet kan beskrivas som tvåfaldigt. För det första vill jag på ett övergripande plan karaktärisera *OBS!* som kunskapsarena och dess roll i svensk offentlighet. Med detta följer att ett försök att teckna några breda penseldrag rörande *OBS!* beskaffenhet och vilken kunskap som cirkulerade. Uppsatsens andra del syftar till visa exempel på och skapa förståelse för två avgränsade kunskaps-cirkulationer i *OBS!*: en tysk och amerikansk. Med detta vill jag framhålla programmets omvärldsintresse och undersöka hur kunskaps-cirkulation kunde förverkligas i praktiken – vad som möjliggjorde för och begränsade den tyska respektive amerikanska kunskaps-cirkulationen. Genom dessa avgränsade analyser kommer uppsatsen även att vinna några generella insikter om *OBS!* sätt att fungera som kunskapsarena. Uppsatsen kommer således att röra sig mellan *OBS!* olika nivåer, från helheten till dess detaljer.

Den övergripande frågeställningen som följer ur syftet är:

- Vad karaktäriserade *OBS!* som kunskapsarena och vad var dess roll i svensk offentlighet under åren 1969–1972?

Frågorna om de två avgränsade analyserna är följande:

- Vad fanns det för förutsättningar för kunskaps-cirkulation av tysk respektive amerikansk kunskap? Vad möjliggjorde och begränsade kunskaps-cirkulationen?
  - o Vilka ämnesområden dominerade?
  - o Genom vilka former cirkulerade kunskapen?
  - o Hur möjliggör enskilda aktörer för kunskaps-cirkulation? Hur avtecknar sig deras intresseområden?

De tyska och amerikanska djupdykningarna kan båda motiveras. Det är allmän belagt att svenska offentligheten påverkades av den tyska kulturen i en stor omfattning under åren innan andra världskriget. Men efterkrigstiden kännetecknas av ett brott; forskare har talat om en ”nazistisk erfarenhet” som en erfarenhet, som mot bakgrund av den tyska kulturen tolkades. I praktiken innebar detta att den tyska kulturen befläckades av nazismen och omöjligtvis kunde behålla sin särpräglade position i den svenska offentligheten. I samband med detta, och i och med USA:s förstärkta position världsmakt, skedde ett skifte där den amerikanska kulturen började överta den roll som den tyska tidigare haft.³ Men i och med 68-rörelsen, och det tyska ”Vergangenheitsbewältigung”, kom den tyska kulturen att få en förändrad karaktär i den svenska offentligheten under 1960- och 70-talet, om än inte densamma som tidigare. Författare som Günter Grass och konstnärer som Anselm Kiefer gjorde upp med historien och inspirerade till politisk aktion.⁴ Parallellt väckte den amerikanska imperialismen ont blod hos omvärlden.⁵ Mot bakgrund av denna problematik ser jag det som ett av uppsatsens förlängda syften att, med *OBS!* som exempel, skapa förståelse för de roller som de tyska och amerikanska kulturerna hade i svensk offentlighet omkring 25 år efter krigsslutet.

Forskningsfältets två ben

Tidigare forskning har behandlat *OBS!* något styvmoderligt. Radiohistoria som fält, bör det nämnas, är ett relativt utforskat; de längre linjerna finns uppritade, men många detaljstudier

---

³ Östling, Johan, *Nazismens sensmoral: svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Diss. Lund : Lunds universitet, Atlantis: Stockholm (2008) s.212

⁴ Schildt, Axel & Siegfried, Detlef, *Deutsche Kulturgeschichte: die Bundesrepublik - 1945 bis zur Gegenwart*, Hanser: München (2009), se kapitlet ”Kultur in der Transformationsgesellschaft 1966–1977,” Om Kiefer se Ibid, s.386 Packalén, Sture, *Günter Grass: Författare och provokatör*, Carlsson bokförlag: Stockholm (2020), se kap 4: ”Sextiotalet”.

⁵ Se exempelvis Salomon, Kim, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Rabén Prisma: Stockholm (1996)

saknas. Detta beror, vill jag hävda, delvis på tillgången till källor. När digitaliseringen av källmaterial, framförallt dagstidningar, blir allt mer åtkomligt hamnar alternativa, men ändå historiskt intressanta arenor gärna vid sidan av forskningen. Speciellt i vår tid, när podcasten och den talade rösten på nytt börjar bli del av våra liv, finns det ett behov av att undersöka det talade ordets historia.

Ett stort mediehistoriskt projekt kring millenniumskiftet – *Etermedia i Sverige* – genererade en inte oansenlig mängd kunskap om svenska etermedier. Dock behandlas *OBS!* och övriga radio- och tv-program mest översiktligt; betoning är på de övergripande förändringslinjerna under 1900-talet. Ett relevant bidrag för min uppsats är litteraturvetaren Dag Nordmarks *Finrummet och lekstugan: kultur- och underhållningsprogram i Svensk radio och TV*. I undersökningen tecknar Nordmark en berättelse om framväxten av de centrala institutionerna och kanalerna inom svensk etermedia. Likaså redogör han för de olika visioner som etermedierna var sammankopplade med. Härvid spårar Nordmark en skiljelinje bland radions och televisionens upphovsmän, om de olika kanalerna skulle syfta till att vara bildningsforum eller underhållning – om de skulle vara finrum eller lekstugor.

Nordmark ägnar en-två sidor åt *OBS!* i sitt översiktsverk. Utöver en allmän, om än knapp bakgrundshistoria, fokuserar Nordmark framförallt på den kontext som *OBS!* var uppkommen i. Nordmark beskriver *OBS!* som radions ”kanske viktigaste forum för tidens vänsterradikala kultur- och samhällsdebatt”.⁶ Detta, tillsammans med att programmet var ”programmatiskt uppkäftigt” och ägnade mycket utrymme åt debatt om samhällsfrågor, – imperialism, pressfrihet, ideologikritik m.m. –, har kommit att bli forskningens gängse bild av *OBS!*.⁷ Bristen i Nordmarks arbete är dess schematiska och övergripande grepp. Det talas i svepande ordalag om en verksamhet som sände (och än idag sänder) fem gånger i veckan sedan 1963 – nyanser riskerar minst sagt att försummas. Ett annat problem med undersökningen är dess källmaterial och metod. I sin redogörelse utgår Nordmark endast från tidskriften *Röster i Radio och-TV* och en debatt som blossade på landets i samband med att den konservativa tidskriften *Origo* publicerade en granskning av *OBS!* 1967.⁸ En ”tillbaka till källan-anda” kan inte sägas känneteckna Nordmarks arbetssätt. På samma sätt som krigshistorikerns konfliktfokus förblindar denne för historiens längre linjer missar mediehistorikern som endast fokuserar på kulturdebatterna radioprogrammens vardag.

---

⁶ Nordmark, Dag, *Finrummet och lekstugan: kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*, Prisma: Stockholm (1999), s.157

⁷ Ibid, 157f

⁸ Se Nordmarks notapparat, Ibid, s.348

Styrkan i Nordmarks undersökning är däremot kontextualiseringen av *OBS!*, dvs förståelsen av programmet i sin mediala, politiska och kulturella kontext. *OBS!* är, enligt Nordmark, ett barn av "Frasses kulturrevolution". Revolutionen var kommen ur en intern konflikt inom svensk radio och television, rörande åt vilket håll etermedierna borde utvecklas under 1960-talet. Å ena sidan försvarades den gamla bildningsradion, å andra sidan framhöll framförallt dåvarande radiochef, Nils-Olof Franzén, att radion behövde förändras i takt med tiden och få tydligare samhällsrelevans. Den senare hållningen skulle komma att vinna dispyten. Kulturbegreppet kom att utvecklas åt en betydligt bredare fattning, hämtande inspiration från sociologi och etnologi. *OBS!* är, enligt Nordmark, ett barn av just detta: intressena sträcker sig bortom litteraturen och de snäva estetiska konstarterna, mot politiken, sociala problem och vetenskapliga rön.⁹

Två år efter *Finrummet och Lekstugan*, 2001, publicerar Monika Djerf-Pierre och Lennart Weibull *Spegla, granska tolka: aktualitetsjournalistik i svensk radio och TV under 1900-talet*. Monografin ytterligare snärjer åt sitt fokus och situerar *OBS!* i traditionen av kritiskt granskande journalistik. Men utöver ramberättelsen tillförs ytterst lite – och då mest kuriosa – om *OBS!*. Studien, som präglas av samma arbetssätt som Nordmark, i mångt och mycket bekräftar dennes karaktäristik av *OBS!*.¹⁰ Nämnas kan även Stig Hadenius *Kampen om monopolet. Sveriges radio och TV under 1900-talet* från 1998. Hadenius undersökning är mer kvantitativt lagd än de ovan nämnda och fokuserar på såväl ekonomiska som sociala drivkrafter i radion och televisionens historia.¹¹

Några avgränsade och specifika radiohistoriska undersökningar bör nämnas för att ge konkretion åt hur enskilda radioprogram har studerats. Amelie Björcks *Höra hemma: Familj och förändring i svensk radioserieteater från 1930-talet till 1990-talet*, Karin Nordbergs *Folkhemmets röst: radion som folkbildare 1925–1950* och Sofia Seifarths *Råd i radion: modernisering, allmänhet och expertis 1939–1968* är några exempel.¹² Forskarnas bakgrunder är dock inte i radio- eller mediehistorien; tvärtom bottnar de i idéhistoria (Nordberg) eller litteraturvetenskap (Björck). Björcks avhandling, exempelvis, befinner sig på en diskursiv nivå

---

⁹ Ibid, s.157

¹⁰ Djerf Pierre, Monika & Weibull, Lennart, *Spegla, granska, tolka: aktualitetsjournalistik i svensk radio och TV under 1900-talet*, Prisma: Stockholm (2001) Se framförallt 176f.

¹¹ Hadenius, Stig, *Kampen om monopolet: Sveriges radio och TV under 1900-talet*, Prisma: Stockholm (1998)

¹² Björck, Amelie, *Höra hemma: familj och social förändring i svensk radioserieteater från 1930-talet till 1990-talet*, Diss Lund, Makadam: Göteborg (2010); Nordberg, Karin, *Folkhemmets röst: radion som folkbildare 1925-1950*, Diss. Umeå, Brutus Östlings bokförlag Symposion: Eslöv (1998); Seifarth, Sofia, *Råd i radion: modernisering, allmänhet och expertis 1939-1968*, Diss. Linköping, Carlsson: Stockholm (2007)

och studerar hur radioserieteatern, och dess fikionaliserande av familjen, var del av skapandet och omskapandet av föreställningar om den ideala familjen och hur en vardag borde se ut. Nordberg, å andra sidan, inordnar radion i en samhällelig och idéhistorisk process med folkbildningen i centrum.

Sammanfattningsvis kan det sägas att forskningsläget om 1960- och 70-talets mediehistoria pekar åt två håll. Å ena sidan framhåller Björck och Nordberg de uppfostrande, folkbildande och potentiellt konservativa dragen som karaktäriserat radions verksamhet. Radion har potential att, som placerad i varje hem, vara del av en maktapparat och ett normsystem, som syftar till att nästla sig i varje individs medvetande och påverka föreställningsvärldar. Å andra sidan erbjuder Nordmark och Djerf-Pierre & Weibull en konkurrerande (eller kompletterande) berättelse: framväxten av en samhällsgranskande röst. Enligt denna berättelse börjar journalister allt tydligare agera som granskare av makten och omvärlden. Kulturbevakningen vidgas till samhällsgranskning- och kritik.

Uppsatsen andra ben står i kunskapshistorien – den traditionsbildning som min uppsats teoretiskt anknyter mig till. Under de senaste åren har ett internationellt intresse vuxit fram kring kunskapshistoria och kunskapens roll i samhället. Kunskapshistoria har flera riktningar, men en av dem fokuserar på kunskapens roll i offentligheten.¹³ Som en sorts föregångare är filosofen och sociologen Jürgen Habermas *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, som skildrar framväxten av en borgerlig offentlighet, och sedan dess har historiker intresserat sig för offentligheten och kunskapen i den.¹⁴ I Norge har exempelvis *Allmenningen: historien om norsk offentlighet*.¹⁵ Andra studier har fokuserat på en enskild verksamhets roll för kunskaps-cirkulation. Nämnas kan Philipp Felsch *Der lange Sommer der Theorie* – en historia om ett förlag som öppnar upp för en bredare förståelse för vad som möjliggjorde 68-rörelsen i Berlin.¹⁶ Att, som Felsch, intressera sig för bokcirkulationens strukturella grunder – ex. ett bokförlag – är ett återkommande sätt på vilket forskare studerat kunskapshistoria. Nämnas kan även Axel Schildt och Detlef Siegfrieds översiktsverk *Deutsche Kulturgeschichte* som gärna tar utgångspunkt i de strukturella grunder som förutsättningar för kulturens omvandlingar.¹⁷

---

¹³ Se exempelvis Östling, Johan. ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet”, *Historisk tidskrift*, 140:1 (2020a)

¹⁴ Habermas, Jürgen, *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Suhrkamp: Frankfurt am Main, (1990)

¹⁵ Gripsrud, Jostein (red.), *Allmenningen: historien om norsk offentlighet*, Universitetsforlaget: Oslo (2017)

¹⁶ Felsch, Philipp, *Der lange Sommer der Theorie: Geschichte einer Revolte 1960–1990*, 2a uppl, Fischer Taschenbuch: Frankfurt am Main, (2018)

¹⁷ Schildt & Siegfried (2009)

Det svenska forskningsläget om kunskapsarenor och offentlig kunskaps-cirkulation är nytt och tämligen begränsat. Historikern Johan Östling står i bräschen för en vid forskningstematik rörande kunskaps-cirkulation i svensk offentlighet under efterkrigstiden.¹⁸ Östling har skrivit om *Under-streckt* och *Fråga Lund* som arenor varigenom kunskap strömmar. Båda kan sägas till stor del vara "akademikerbastioner".¹⁹ Östling har några gånger nämnt *OBS!* i förbifarten. Det är i fråga om två artiklar: "Publiken: Fråga Lund och folkbildningen" och "Lundahumanister i offentligheten". Det görs några intressanta anmärkningar, men själva empirin, eller karaktäristiken av *OBS!*, bygger på Nordmarks forskning, vars begränsningar redan är konstaterade. Parallellt med detta har Östling, tillsammans med historikern David Larsson Heidenblad studerat lundaakademikernas roll i svensk offentlighet.²⁰ Fokus har i stort varit på borgerliga kunskapsarenor, den kunskaps-cirkulation som varit i fokus har varit humanistisk kunskap.

Bokhistorikern Ragni Svensson har skrivit en avhandling om Cavefors förlag. Förlag är kunskapsarenor av ett annat slag än radiokanaler och tidningar, men lika viktiga för att förstå samhällelig kunskaps-cirkulation. Svensson tecknar en historia om förlaget Cavefors och den excentriske mannen bakom förlaget: Bo Cavefors. Förlaget tog in radikal och inte sällan kontroversiell litteratur från olika politiska läger och sammanhang; den marxist-leninistiska aktivisten Ulrike Meinhof, den nordkoreanska ledaren Kim Ill Sung och den svenska fascistledaren Per Engdahl för att nämna några namn. Boken erbjuder även en viktig lokalhistorisk kontext som Cavefors till dels delade med *OBS!*.²¹

Historien om kunskaps-cirkulation i svensk offentlighet är bred. Östling har i stor utsträckning intresserat sig för kunskapsarenor som verkar i en bildande anda – det finns en klar hierarki mellan professor och medborgare – alternativt ett offentligt *svenskt* samtal. Ragni Svensson har å andra sidan intresserat sig för hur ett förlag kunde möjliggöra för transnationella flöden av kunskap genom en enskild kunskapsarena – ett förlag. Denna uppsats kommer att

---

¹⁸ Denne är ledare för forskningsprojektet. *Kunskap i rörelse: Samhällelig cirkulation av kunskap i efterkrigstidens Sverige och Tyskland*. Syftet med denna uppsats är delvis skrivet mot bakgrund av detta och jag hoppas att kunna bidra med kunskap om tysk kunskaps-cirkulation i *OBS!*

¹⁹ Östling (2020a); Östling, Johan, "Publiken: Fråga Lund och folkbildningen", i Gunnar Broberg & David Dunér (red.), *Beredd till bådadera: Lunds universitet och omvärlden*, Lunds universitet: Lund (2017)

²⁰ Larsson Heidenblad, David & Östling, Johan "Tidningsmänniskor och universitetsmänniskor: Sydsvenskans kultursida och 1960-talets humanistiska lärdomskultur" Östling, Johan (Opublicerad). Se även Lundahumanister i offentligheten", i Henrik Rahm et al. (red.), *I Pallas Athenas huvud: Hundra år av humaniora*, Makadam: Göteborg (2020).

²¹ Svensson, Ragni, *Cavefors: förlagsprofil och mediala mytbilder i det svenska litteratursamhället 1959–1982*, Diss. Lund, Ellerströms: Lund (2018)

binda samman trådar från både mediehistoriska och kunskapshistoriska nätverk, men primärt inordna sig i den sistnämnda traditionen – vad detta innebär kommer jag att ta upp återvända till mot uppsatsens avslutande del.²²

Teoretiskt ramverk

Från vetenskapscirkulation till samhällelig kunskapscirkulation

Kunskapsbegreppet är ingen problematik för kunskapshistoria på samma sätt som det är för exempelvis filosofiämnet. Tvärtom, i programmatiska skrifter brukar det framhållas att begreppet kunskap bör fattas mycket brett och rent av situationellt; varje historiker bör, utifrån sina egna premisser och frågeställningar, definiera begreppet på ett sätt som är lämpligt för dennes historiska undersökning.²³ I denna uppsats är fokus mindre på kunskapen och snarare dess kringgårdande omständigheter – på de förutsättningar eller betingelser som möjliggör respektive begränsar dess cirkulation i *OBS!*. Vad detta innebär teoretiskt kommer jag att redogöra för nedan.

Flera av kunskapshistoriens centrala teoretiska utgångspunkter kan skönjas i begreppet *cirkulation*. Låt oss börja där. Begreppets ursprung kan härledas till vetenskapshistorikern James Secords inflytelserika artikel ”Knowledge in Transit” från 2004.²⁴ I artikeln positionerar sig Secord mot gängse vetenskapshistoriker, vilka kritiserats för att vara snävt inriktade på en begränsad aspekt av vetenskaplig kunskap; vetenskapshistoriker är, menar Secord, ”obsessed with novelty and the places in which novelty begins”.²⁵ Den klassiska vetenskapshistoriens fokus på kunskapens originalitet, ursprung och upphovsmän, menar Secord, är ensidigt, och missar de bredare sammanhang som kunskap är del av. Secord manar forskare ska ta fasta på de sammanhang inom vilka kunskap cirkulerar. För att vidga forskningen om vetenskapens plats i samhället blir följaktligen publikationer, läsare och mediala nya viktiga teman för historiker.

Kunskapen är satt i rörelse i och med Secord. Secord menar vidare, att med denna rörelse följer det att kunskapen kan omvandlas när den situeras i nya sammanhang och intar nya former. Cirkulationsbegreppet är därför aldrig en fråga om en entydig ”förmedling” av kunskap. Secord argumenterar, av detta skäl, för att upphäva distinktionen mellan produktion och

---

²² Utöver dessa kunskaps- och mediehistoriska verk har jag använt ett verk om tysk och amerikansk historia. Dessa nämns allteftersom de refereras till i analysen.

²³ Se Östling, Johan, ”Vad är kunskapshistoria?”, i *Historisk tidskrift* 135:1 (2015)

²⁴ Secord, James, ”Knowledge in Transit”, *Isis* 95:4 (2004)

²⁵ *Ibid*, s.662

kommunikation av kunskap samt manar historiker att studera kunskap som det sistnämnda.²⁶ Cirkulationsperspektivet har på ett liknande sätt teoretiserats av kunskapshistorikern Philipp Sarasin: "Wissen entwickelt, verändert und 'realisiert' sich immer wieder neu durch die Zirkulation zwischen verschiedenen gesellschaftlichen Sphären".²⁷ Kunskapen kan följaktligen inte knyts till *ett* ursprung och cirkulationen kan inte förstås enligt enkla spridningsmodeller. Tvärtom: var och sig på sin plats, i sin form, har kunskapen sin egen karaktär och kännetecknen; den förändras och kan till och med förstås att "realiseras" i och förflyttningen från en instans till en annan.²⁸

Sven Dupré och Geert Somsen har argumenterat för att kunskapshistoria inte bör betraktas som en förlängning eller utveckling av vetenskapshistoria. Studiet av kunskaps-cirkulation, inom ramen för kunskapshistoria bör snarare betraktas som en vidareutveckling av social, politisk och kulturell historia. Kunskapshistoriker, menar de, bör studera hur kunskaps-cirkulation är pågående i och en del av ett samhälle.²⁹ Kunskap cirkulerar mellan människor, grupper och institutioner.³⁰ Härvid kan begreppet *samhällelig kunskaps-cirkulation* som Johan Östling & David Larsson Heidenblad föreslår vara relevant. Deras utgångspunkt är att cirkulationsbegreppet har kommit att uppfattas som vagt och något spretande sedan "Knowledge in transit" publicerades 2004. Bland annat har Secord själv varnat för att det finns en risk att det blott blir ett "meaningless buzzword".³¹ Östling & Larsson Heidenblad vill mot bakgrund av detta lansera ett nytt område som både preciserar och avgränsar undersökningar till en specifik form av cirkulation. Deras premiss är att "kunskap bör studeras som ett samhällsfenomen."³² Således bör kunskaps-cirkulationen förstås som strömmande genom, som en rörelse i, ett samhälle – en kultur, politik och social sfär.

---

²⁶ Ibid, s.667

²⁷ Sarasin, Philipp, "Was ist Wissensgeschichte?", ingår i *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*: 36:1 (2011), s.166.

²⁸ Ibid,

²⁹ Dupré, Sven Dupré & Somsen, Geert, "What is the History of Knowledge?", *Journal for the History of Knowledge*, 2020:1. Se även inledningen till Östling, Johan, Larsson Heidenblad, David & Nilsson Hammar, Anna (red.), *Forms of knowledge: developing the history of knowledge*, Nordic Academic Press: Lund (2020) s.8f

³⁰ Sarasin, 2011, 165 Se även Johan Östling, "Circulation, Arenas and the Quest for Public Knowledge: Historiographical Currents and Analytical Frameworks", ingår i *History and Theory*: 59 (2020) [2020b], s.114

³¹ Larsson Heidenblad, David &, Östling, Johan, "Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", i *Historisk tidskrift* 2017:2 För en sammanfattning av den kritik som riktats mot cirkulationsbegreppet, se s.270f.

³² Ibid, s.279f

Offentliga kunskapsarenor

Hur bör man gå tillväga för att studera samhällelig kunskaps-cirkulation? Hur, var och när cirkulerar kunskap? I Östling & Larsson Heidensblads nämnda artikel föreslås ett ”system” som en möjlig ingång till studiet av samhällelig kunskaps-cirkulation. Fokus, menar de, kan vara på varje systems ”specifika förutsättningarna för cirkulationer.”³³ Här inbegrips exempelvis mediala eller materiella förutsättningar. Hur ”system” fungerar som delar i en samhällelig kunskaps-cirkulation har vidareutvecklats av Östling, som har lanserat begreppet *offentlig kunskapsarena*. Begreppet syftar till att fånga hur en arena erbjuder möjligheter, och sätter gränser för, kunskaps-cirkulation samt fungerar som mötes- eller åskådningsplats.³⁴ Ur detta följer att varje kunskapsarena har sina unika normer och begränsningar för kunskapens tillträde till arenan. Dessa kan sägas vaktas av ”gatekeepers” – aktörer – som bevakar, öppnar och sluter gränserna för kunskap. Det är genom aktörer som kunskapen flödar.³⁵ Arenabegreppet, menar Östling, skapar förståelse för, och blottlägger, hur enskilda aktörer och deras intressen avtecknar sig i en mer omfattande cirkulation.³⁶ Att ta fasta på ett aktörsperspektiv kan erbjuda ett utmärkt exempel på hur kunskap inte sprids enligt någon enkel diffusionsteori, utan är underställd en mänsklig sfär av enskilda aktörers val. Följaktligen är det upp till varje forskare att vaska fram vad som begränsar och möjliggör kunskaps-cirkulation för varje specifik kunskapsarena.

En offentlig kunskapsarena bör utifrån ett större perspektiv ses som en konstitutiv del av en ”infrastructure of knowledge.”³⁷ Infrastruktur ska här fattas i ett mycket brett begrepp, något som kan förstås ”constituting the basic foundations for a society’s communication”.³⁸ Kunskapsarenor, framförallt inom modern tid, bör därför betraktas som en integrerad del av offentligheten vilka lägger grund för den samhälleliga kunskaps-cirkulationen.³⁹ Här sluter sig cirkeln: Secords inledande uppmaning till vetenskapshistoriker att studera kunskap som form av kommunikation blir en självklar följd för kunskapshistorikern som tar utgångspunkt i en offentlig kunskapsarena.

Att använda begreppet kunskapsarena som teoretiskt ramverk för denna uppsats innebär flera fördelar. Jag menar att den tidigare forskningen delvis har fastnat i fokus på debatter

---

³³ Ibid, s.283

³⁴ Östling (2020a), s.119

³⁵ Ibid, s.122

³⁶ Ibid, s.120

³⁷ Östling (2020b) s.125

³⁸ Ibid, s.125f.

³⁹ Ibid,

omkring *OBS!* och inte så mycket dess verksamhet som sådan. Att placera *OBS!* kunskaps-cirkulation i centrum kan öppna upp en djupare förståelse av radioprogrammets verksamhet. Begreppet erbjuder likaså en tacksam ingångspunkt till det begreppet *offentlighet*. Det är, just som Östling påpekar i sin Under-strecket-artikel, just eftersom en kunskapsarena utgör ”ett utsnitt” av svensk offentlighet som det ”blir möjligt att konkretisera vad kunskaps-cirkulation kunde innebära.”⁴⁰ En kunskapsarena är del av, eller fyller en roll i, en offentlighet. Vilka roller detta är, samt de enskilda arenornas specifika förutsättningar kunskaps-cirkulation, blir följaktligen frågor som bör vara ledande för forskningen.

Källmaterial och avgränsning

Denna uppsats utmärker sig från tidigare behandling av *OBS!* genom sitt källmaterial. Medan tidigare mediehistorisk forskning har utgått utifrån kringliggande omständigheter – strukturer, debatter m.m. – kommer jag att återvända till *OBS!* egna ord för att skapa förståelse för radioprogrammet; uppsatsen vill, så att säga, teckna en historia inifrån. Uppsatsens primära källmaterial är således transkriberade protokoll från sändningarna. Låt oss säga något om dessa.

I samband med *OBS!*-sändningarna transkriberades programmen och distribuerades till dagspressen. Detta var, enligt samtida källor, i syfte att få en vidare spridning och skapa debatt.⁴¹ Detta utgångsläge gör dessvärre att denna ”historia om röster” inte utgår från röster utan skrift; radions röst, har Nordberg påpekat, är för historikern vanligen papper och transkriptioner och inte ljud.⁴² Detta är en internationell problematik för medie- och radiohistoriker.⁴³ Jag har mejlat *OBS!* nuvarande producent samt sökt på *Svensk mediedatabas* för att undersöka möjligheten att ta del av inspelade program. På *SMDB* finns inga *OBS!*-inspelningar före sent 1970-tal och från producenten har jag endast fått antydningar om material som är lokaliserat i Stockholm. Mer närliggande finns däremot snabbprotokoll i Lunds Universitetsbiblioteks arkiv. Det skrivna materialet erbjuder fördelar för en uppsats av detta slag. Att jag själv inte behöver transkribera sändningarna minskar den arbetsekonomiska bördan avsevärt och möjliggör för kvantitativa arbetssätt lämpligt för en c-uppsats.

I och med transkriptionen – snabbprotokollens tillkomstsituation – skapas en möjlighet till innehållsmässig förvanskning. Vi står således inför en källkritisk utmaning som behöver

---

⁴⁰ Östling (2020a) s.98

⁴¹ Origo, 1967:2

⁴² Nordberg (1998) s.28.

⁴³ Se Chignell, Hugh., *Key concepts in radio studies*, SAGE: Los Angeles (2009) kapitel 2.

bemötas. I samband med att den konservativa tidskriften *Origo* granskar *OBS!* påpekar de att programmet är ”det enda” som ”rutinmässigt skrivs ut, stencileras och distribueras till dagspress, tidskrifter samt enskilda intresserade.” Denna samhällliga spridning torde inneburit att innehållet i transkriptioner inte togs lättvindigt på – att snabbprotokollens uppkomstsituation inte bara handlade om en välvillighet eller pliktskyldighet gentemot framtidens historiker, utan om att man ville bli tagen på orden av övriga medier. De transkriptioner som jag har tillgodo tycks, av allt att döma, vara både original av dessa och stencilar av varierande grad. Transkriptionerna är stämplade ”Malmö bibliotek” två-tre dagar efter sändningstiden.⁴⁴

Arkivsamlingen är omfattande och sträcker sig från 1969 till 2003; ett urval har varit nödvändigt. Jag har valt att avgränsa studien till en kortare tidsperiod, något som medför både fördelar och nackdelar. Ur ett kvantitativt perspektiv medför det brister. En kortare tidsperiod ger desto mindre material och försämrar generaliserbarheten över tid. Å andra sidan är detta primärt en kvalitativt inriktad uppsats. För att arbetsbördan inte skulle bli alltför stor, och för att källmaterialet skulle bli överkomligt, krävdes en något krassare avgränsning. Jag finner det viktigare att fånga nyanser och mer ingående studera de aktiva komponenterna i kunskaps-cirkulationen, än att bara konstatera dess blotta förekomst – mitt intresse vilar mer på *hur*, än vad.

Avgränsningen, åren 1969–1972, utgör en intressant skärningspunkt mellan Sverige, USA och Tyskland. Under åren 1969–72 pågick utvecklandet av den nya tyska östpolitiken, såsom den har kommit att benämnas. Förhandlingarna handlade om framtagningen av ett nytt förhållningssätt mellan DDR och Förbundsrepubliken. USA under föreliggande år präglades av protester mot Vietnam och medborgarrättsrörelsens utmanade av rådande samhällsordning. Utifrån svensk horisont sammanfaller avgränsningen med en omvandling – en radikalisering. – av svensk offentlighet.⁴⁵ Utifrån *OBS!* egen horisont är avgränsningen också tacksam. 1967 tog Herbert Söderström över redaktörskapet för *OBS!*, men ersattes under sommaren 1969 av den 22 årige civilekonomen Andres Küng. Küng var redaktör under de större delarna av arbetsperioden, men avgick 1972. Avgränsningen lämpar sig således väl för en synkron undersökning.

---

⁴⁴ En *OBS!*-sändning finns dock på Sveriges radios hemsida: en intervju med Etiopiens kejsare den femte februari 1971. I detta fall har jag kunnat jämföra transkriptionen och ljudupptagningen och inte funnit några betydande skillnader. Jämförelsen är enbart en enskild, men erbjuder trots allt en illustration av övergången från ljud till text.

⁴⁵ Frenander, Anders, *Debattens vågor: om politisk-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt*: Univ., Diss: Göteborg, (1999)

Metod och disposition

Hur går man tillväga för att tillämpa begreppet kunskapsarena och studera kunskap i rörelse? För detta projekt kommer jag att använda såväl kvantitativa som kvalitativa metoder. Eftersom *OBS!* aldrig tidigare varit objekt för genomgående systematisering ser jag en viktig roll i att kartlägga dess verksamhet. Tidigare forskning har, som nämnts, endast övergripande karakteriserat *OBS!* med hjälp av andra källmaterial än transkriptioner från sändningarna.

Uppsatsen inleder med en kvantitativ del. Låt oss inleda med en presentation av den statistiska metoden och bevekelsegrunderna bakom denna. Det mest önskvärda vad gäller statistiska undersökningar är alltid att skapa ett slumpmässigt urval av en helhet.⁴⁶ Detta har dock inte varit möjligt på grund av arkivet och dess förutsättningar (det är främst digitalt material som möjliggör för slumpmässiga urval). Vid forskningssituationer när slumpmässiga urval ej är möjliga kan alternativ beaktas. I sådana fall är det nödvändigt att skapa en logik och oberoende struktur för konstruktionen av en annan urvalsstrategi, vilket i sammanhanget syftar till att eliminera forskarens subjektiva urval.⁴⁷ För att tillämpa den kvantitativa metoder jag har valt att kartlägga programmen i första månaden i varje kvartal (januari, april, juli, oktober) under min avgränsningsperiod. Dock har en månad, januari 1969, fallit bort på grund av en ofullständig arkivsamling. Sammantaget resulterade urvalet i 299 sändningar eller protokoll, med ett genomsnitt på 20 (19,93) sändningar per månad. Urvalet på 15 månader kan, menar jag, bortfallet till trots, teckna en någorlunda representativ bild av vad som karakteriserade *OBS!* under föreliggande år.

Konkret har jag gått tillväga på så sätt att jag har kategoriserat och placerat in samtliga inslag från urvalsgruppen i undergrupper i fyra kategorier: kunskapens *form*, *aktör*, *ämnesområde* och *geografi*. De fyra kategorierna är valda dels med utgångspunkt i Johan Östling redan nämnda artikel om Under-strecket. Östling intresserar sig primärt för kunskapens *aktörer* och *ämnesområden* – kategorier som jag efterapar.⁴⁸ Det finns klara poänger med att följa tidigare forskare i fotspåren, eftersom det möjliggör för komparationer mellan kunskapsarenor och förenklar dialog. Vidare har jag lagt till kategorin *form* och ytterligare betonat den *geografiska* aspekten på grund av såväl teoretiska som empiriska utgångspunkter. Kunskapshistorisk teori framhåller återkommande vikten av kunskapens form för dess

---

⁴⁶ Se Barmark, Mimmi & Djurfeldt, Göran, *Statistisk verktygslåda 0: att förstå och förändra världen med siffror*, Studentlitteratur: Lund, (2015), s.69–73

⁴⁷ Ibid, s.88f

⁴⁸ Östling (2020a).

cirkulation. Vad gäller geografi vill jag, på grund av *OBS!* omvärldsintresse, fånga den världsdelen som kunskapen handlar om. Genom dessa fyra områden menar jag att en karaktäristik av *OBS!* kan ges. Jag vill dock understryka att uppsatsen saknar ett genusperspektiv – det vore en intressant och betydelsefull ytterligare aspekt men för denna uppsats inte nog motiverat utifrån arbetskonomiska skäl.

Efter den kvantitativa delen följer en kvalitativ del som syftar till att ringa in en del av, eller fånga två teman i, helheten av kunskaps-cirkulationen i *OBS!*. I denna del har jag frångått den kvantitativa undersökningens snäva urvalsgrupp för att teckna en tematisk historia. För att få denna del av uppsatsen att hänga samman med den kvantitativa delen tjänar de områden som kartlagts som stomme för den andra delen. Inledande i varje del presenteras biografiska anmärkningar av de kunskapsaktörerna som står som viktiga för kunskaps-cirkulationen. Denna del är av värde eftersom det tecknar den roll de hade i svensk offentlighet och därutöver vilken roll de kan tänkas ha i *OBS!*. Att överhuvudtaget beakta aktörer vid analyser av kunskapsarenor är viktigt. De är, som Östling kallar dem ”gatekeepers”, som bevakar arenans gränser och är skäl till varför kunskapen figurerar i *OBS!*.⁴⁹ Fortsättningsvis gör jag fyra djupdykningar, två från respektive kultur, av kunskapen i *OBS!*. Här studerar jag genomgående hur kunskaps-cirkulation möjliggörs i *OBS!* genom att fokusera vid kunskapens form, innehåll och aktör (medan geografin blir given). Genom detta, menar jag, att själva cirkulationens *möjligheter* kan fångas. Begränsningarna, å andra sidan, blir synliga genom vad som *inte* möjliggörs av *OBS!* förutsättningar för kunskaps-cirkulation.

De specifika temana som jag har undersökt har växt fram i mötet med källmaterialet; de har tonat fram i mötet mellan min förförståelse av, mina förväntningar på källmaterial och dess egen röst; de växte fram i linje av en hermeneutisk tolkningsspiral. Vad gäller det tyska, stack två teman ut tydligt; *OBS!* kunskaps-cirkulation handlade i mångt och mycket om, för att inte säga bara, tysk litteratur och den politiska ”Tysklandsfrågan”. Urvalet av de amerikanska temana, å andra sidan, innebar en utmaning på grund den stora mängden material som fanns att tillgå. Sällandet av material, bland relevant och irrelevant, blev en utmaning som inte var aktuell vad gällde den tyska tematiken. De två centrala problemområdena var dock USA:s utrikes- och inrikespolitik. Dessa har jag konkretiserat genom två teman: Vietnamkriget och ”samhällsproblem i USA”. Dessa två temana kan likaså motiveras utifrån att de har gehör bland den tidigare forskningen.

---

⁴⁹ Se fotnot 40

Historisk bakgrund

OBS! föddes i en tid när det svenska medielandskapet var under omvandling. Radion lanserades 1925 och hade från första dagen ett folkbildande och uppfostrande syfte. Poängen, menades det, var att fostra goda medborgare.⁵⁰ I takt med tiden ställdes dock nya krav på radio – inte minst i samband med televisionens lansering 1956. Televisionen hade en mer underhållande ambition, något som ställde radion inför ett vägskaal: skulle radioprogrammen fortsätta i redan utstakade spår eller krävdes det en förändring? Skulle de folkbildande och uppfostrande idealen ges upp i förmån för ett mer lättsmält innehåll? En förespråkare för förändringens väg var Nils-Olof Franzén. Enligt honom var ett av målen med förändringen var att ”nyhetisera och aktualitetsankyta kulturstoffet”, en process som gått under namnet ”Frasses kulturrevolution”.⁵¹ Med detta var de nya radioprogrammen bärare av ett vidgat kulturbegrepp som hämtade inspiration från sociologi och etnologi; fokus var inte längre enbart på konstarterna utan bredare politiska, sociala och ekonomiska frågor blev en del av kulturjournalistiken.⁵² Här uppstod flera dispyter, men det kan nog ändå sägas att Franzén gick vinnande ur stridigheterna. Ur detta föddes *OBS!* 1963.

Att programmet var en *kulturkvart* kan ses som en del i Franzéns vision; det skulle innehålla korta men kärnfulla inslag om kulturens händelseutveckling. Programmet blev ett syskonprogram till det redan existerande *Tidsspegel*, som likaså det var ett samhällstillvänt radioprogram. Lars Hansegård, som var redaktör för *Tidsspegel*, blev tillika redaktör för *OBS!*.⁵³ Programmet antog tidigt rollen av att ”spegla och granska” omvärlden, för att använda sig av Djerf-Pierre och Weibulls terminologi. *OBS!* hade, menar Djerf-Pierre och Weibull, en tydligare ambition än *Tidsspegel* att skapa debatt ”genom att låta olika meningssytringar i kontroversiella samhällsfrågor komma till tals och brytas mot varandra.”⁵⁴ Programmet hamnade tidigt i blåsväder för några, enligt kritikerna, vänstervridna rapporteringar om Vietnamkriget.⁵⁵

OBS! grundades i Stockholm, men när Herbert Söderström tog över rollen som redaktör 1967 flyttades studion till Malmö (där *OBS!* än idag bedriver sin verksamhet). Söderström blev

---

⁵⁰ Hadenius (1998) s.30–32

⁵¹ Nordmark (1999) s.156

⁵² Ibid, s.113

⁵³ *Röster i radio och TV*, 1963:13, s.27

⁵⁴ Djerf-Pierre & Weibull (2001) s.177

⁵⁵ Elgemyr, Göran ”Radion och det journalistiska oberoendet.” ingår i J. Cederberg och G. Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*. Stockholm: Legenda. (1984)

dock inte mångårig, utan ersattes 1969 av den 22-årige civilekonomen Andres Küng. I en talande nyhetsannotering från Aftonbladet samma år sägs att beslutet vara del i ett försök att ”stoppa alla vidare anklagelser om vänstervridning.”⁵⁶ Om vänstervridningen tog slut i samband med Malmöflytten – eller om den över huvud taget bör förstås som annat än anklagelser – är delvis en öppen fråga. Däremot är det ett faktum att *OBS!* omvärlds- och samhällsintresse fortsatte. Utifrån denna utgångspunkt kan man fråga sig vad var det för omvärld som *OBS!* blickade ut mot från sin studio i Malmö.

För att förstå 1960-talet kan historiker betona sociala, ekonomiska eller kulturella aspekter av tiden. På ett strukturellt plan har historikern Kjell Östberg har talat teoretiskt talat om radikaliseringsvågor i historien – om radikaliserade folkrörelser som kan studeras närmast som konjunkturer. Vågor som återkommer kring åren 1848, 1917 och 1960-talet (som kulminerade i 1968). Östbergs historiesyn får honom att spåra orsakerna till 60-talet i 50-talet, liksom i ekonomi, demografi och sociala frågor, men erkänner samtidigt en tongivande kulturaspekt ”som inte bara kan reduceras till marknad”.⁵⁷ Jag framhåller gärna de kulturella aspekterna av tiden: en ny ungdomskultur var mornande, televisionen globaliserade politiska uttryck och därmed inspirerade till aktion, liksom en nytolkning av Marx som kom från Frankfurtskolan – framförallt Marcuse – som lierade studenternas revolutionära iver med arbetarklassen.⁵⁸ Den globala 68-rörelsen sammanföll med Vietnamkriget som hade pågått sedan 1955. Kriget blev en viktig motpart för studentrörelserna och protester fördes i såväl USA som i Sverige (och övriga världen).⁵⁹

Från en svensk horisont har idéhistorikern Anders Frenander talat om att slutet av 1960-talet innebar en radikaliserings av svensk offentlighet. Utifrån sin studie av efterkrigstidens kultur-debatt menar Frenander att vänstern under dessa år får ”problemformuleringsprivilegiet” – alltså den hegemoniska position, eller makten, att sätta dagordningen i offentlig debatt. Denna position innebar således ett privilegium gentemot ens motståndare, eftersom man själv bestämmer ramverket för diskursen. Detta innebar i praktiken att vänstern bestämde vilka frågor som var relevanta att diskutera.⁶⁰

---

⁵⁶ *Aftonbladet*, 1969-07-16

⁵⁷ Östberg, Kjell, *1968 - när allting var i rörelse*, Bokförläggarna Röda Rummet: Johanneshov (2018) 9f, 13

⁵⁸ Se Berggren, Henrik, *68*, Bokförlaget Max Ström: Stockholm (2018,); essän ”Marcuse” i Johansson, Per Magnus & Liedman, Sven-Eric, *En spricka i språket: Marx och Freud – våra samtida*, Albert Bonniers förlag: Stockholm (2018)

⁵⁹ Se Salomon, Kim (1996)

⁶⁰ Se Frenander, Anders, *Debattens vågor: om politisk-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt*, Univ., Diss. Göteborg, (1999) kapitel 5 och 6

Denna uppsats befattar sig delvis med efterdyningarna och det revolutionära året 1968, även om varken protesterna hade upphört eller stridigheterna var lösta; som Frenander visar skedde en omvandling under föreliggande år vars effekter skulle dröja kvar till 1979.⁶¹ *OBS!* utgör således en intressant utgångspunkt för den som intresserar sig för den svensk offentlighetens relation till omvärlden.

Kunskaps-cirkulation i *OBS!* 1969–1972

*Kunskaps-cirkulation i siffror*⁶²

Först några allmänna påpekanden om *OBS!*: programmen var 15 minuter långa och innehöll vanligen tre inslag (ibland sammanhölls inslagen av ett tema men detta var på inget vis en nödvändighet). Programmet sändes 5 dagar i veckan, där sista programmet i veckan – vilket inträffade antingen en fredag eller lördag – var ett ”special-*OBS!*”. Dessa special-program lanserades som ett något mer ambitiöst program och kunde avhandla ett avgränsat tema med exempelvis en expertpanel som samtalade.⁶³

Genom den kvantitativa metoden har jag kategoriserat samtliga inslag från urvalsgruppen (sammantaget 15 månader). Sammanlagt resulterade urvalsgruppen i 299 sändningar innehållande 738 inslag (med ett genomsnitt på omkring 2,5 inslag per sändning) och 887 aktörer. Det är fler aktörer då vissa inslag innehåller fler än en aktör (vid samtal, debatter m.m.). Varje inslag har, som tidigare nämnt, placerats in i fyra kategorier: ämnesområde, yrkeskategori, geografi och form. Utifrån dessa fyra parametrar har jag tagit fram siffror på den kunskaps-cirkulation som ägde rum i *OBS!*.

Det utan tvekan största ämnesområdet i *OBS!* är kategorin samhällsvetenskap och samhällsfrågor. Denna kategori upptar uppemot 80% av inslagen. Kännetecknande för inslagen är att de behandlar samtidens politiska, sociala och ekonomiska utmaningar. De har såväl kritiska som sakligt rapporterade ambitioner. Antingen kan de peka mot vetenskapliga rön – en recension av en nyutkommen rapport eller facklitterär bok – eller kan de peka åt konkreta

---

⁶¹ Ibid, 195

⁶² Följande del utgår från Tabell 1 i appendixet.

⁶³ Om special-obs sänds på fredag eller lördag varierar under undersökningsperioden. Special-Obs! sänds på lördagar från periodens början till oktober 1970, när ett brott inträffar och fredagen tar över Special-Obs! Denna period pågår sedan till september 1971, där dagarna skiftas. Kort därpå, omkring december 1971/januari 1972 kommer fredagsinslaget tillbaka, och så fortsätter programsändningarna undersökningsperioden.

ting som en samtida händelse eller ett aktuellt samhällsproblem. Men det är inte heller ovanligt att dessa två ambitionerna varvas: att en sociologisk studie eller teori belyser en samhällsfråga.

Ämnesområdet som följer på en andraplats var humaniora, som inbegriper ca 19 % av inslagen. Dominerande bland denna ämneskategori är historia och litteratur, medan konst, teater och teologi är desto mer frånvarande. Dock är det knappast medeltidshistoria som uppmärksammas, utan modern historia står i fokus. I linje med tidens historievetenskap, är det likaså fokus på socialhistoria och politisk historia.⁶⁴ Historien syftar vanligen till att visa på förklaringslinjer fram till samtiden – en sorts historiekunskap som förklarar samtidens problem. Från denna kategori har jag exkluderat viss form av samtidshistoria; debattböcker som exempelvis bearbetar händelser från så nära som fem-sex år tillbaka har jag placerat i kategorin ”samhällsfrågor”, av anledningen att det snarare är fokus på samtiden än historien. Litteratur, eller ”estetisk kultur”, är i mångt och mycket frånvarande. I de få fall litteratur förekommer är det i fråga om politiska författare eller böcker med samhällskritiska undertoner.⁶⁵ Detta stämmer tämligen väl överens med Nordmarks anmärkning på att skönlitteratur primärt förekom ”med hänvisning till verkens ideologiska kvaliteter och mer sällan till deras estetiska särdrag.”⁶⁶ När litteraturen förmådde att kritisera och utvärdera samtiden eller historien, tycktes den lämplig för *OBS!* ramverk.

Den nästintill frånvarande ämneskategorin naturvetenskap inbegriper endast tio inslag. Omkring en procent av urvalsgruppen behandlar b.l.a. zoologi, biologi och etologi. Men även dessa ämnen är inte helt frångopplade människans sociala liv; exempelvis diskuteras, i ett inslag, skillnader mellan schimpanser och människors beteendemönster och kapacitet till social samvaro.⁶⁷ Naturvetenskapen blir således förklaringsmodell för att förstå en social eller samhällelig fråga.

Det är framförallt journalister och skribenter som bidrar till *OBS!* kunskaps-cirkulation. Sammanfattat täcker de för omkring 45% av aktörerna. Det bör dock anmärkas att aktörs-kategorin inte exklusivt sysselsatte sig med ”nyheter”, utan tvärtom kan de vara flitiga debattörer och recensenter – Herbert Söderström och Staffan Hildebrand är två bra exempel på sådana. Med tanke i *OBS!* utformning stod nyhetsrapporterna bara för en del av helheten.

---

⁶⁴ Se exempelvis Åmark, Klas, ”Teoriernas intåg i svensk historieforskning”, ingår i Artéus, Gunnar & Åmark, Klas (red.), *Historieskrivningen i Sverige*, Studentlitteratur: Lund (2012)

⁶⁵ De tycks medvetna om detta, och säger själva i ett avsnitt som handlar om Strindberg: ”av dagens kulturkvart ägnar vi för ovanlighetens skull åt kultur, i begreppets snäva bemärkelse av estetisk kultur.”. Ur *OBS!*, 1972-01-20

⁶⁶ Nordmark (1999) s.157

⁶⁷ För detta specifika exempel, se *OBS!* 1969-10-22

Söderström gjorde sig under 60-talet känd för en ”skjutjärnsjournalistik” – ett kritiskt utfrågande av en gäst – istället för att stryka den inbjudna gästen medhårs.⁶⁸ Akademiker står för 116 aktörer (13 %). Dock vill jag delvis reservera mig i denna fråga. Endast de som uttryckligen benämnts om docenter, professorer eller forskare har inräknats i denna kategori. Övriga med en universitetsutbildning eller icke-omnämnda akademiker torde vara ett betydligt fler i antalen. Opinionsbildare och aktörer med uttalade politiska bakgrunder står bakom knappt 13 procent av aktörerna. Utrikesjournalister täcker för omkring tolv procent och slutligen finns en kategori för ”övriga aktörer”. Detta är en tämligen brokig kategori som omsluter präster, konstnärer, skönlitterära författare, militärer, ämbetsman m.fl. Omkring 8 % av aktörerna har hamnat i egen, obestämd kategori. Detta har varit aktörer vars yrkeskategori inte har benämnts eller omöjlig att placera.

Även om tidigare forskning gärna har framhållit *OBS!* omvärldsintresse som karaktäriserande för deras verksamhet börjar vi i Sverige, då en inte oansenlig andel av inslagen – en fjärdedel (189 inslag) – behandlade Sverige. Europa är den världsdel som upptar mest utrymme i *OBS!* och täcker för 56 procent av inslagen. I Europa, bör det påpekas, är Sovjetunionen inräknat. Därefter följer Nordamerika som representerar 16 %. Kanada är dock frånvarande; alla inslag kan mer eller mindre härröras till USA. Tätt därefter följer Afrika på 6,5 % och Asien på omkring 5%. Slutligen ådrar sig Oceanien minst uppmärksamhet, på omkring 1 %. Den något omaka kategorin ”världsfrågan” upptar dock en viktig roll. I denna kategori, omkring 9%, räknas angelägenheter eller frågor som omöjligtvis kunnat knytas till *en* plats. Kateogin har kommit till bruk när teman som ”U-land” förekommer.

Det kan finnas skäl att stanna upp vid dessa resultat. Att det är Europa som dominerar *OBS!*, tätt följt av USA, går delvis mot den linje som både Djerf-Pierre och Nordmark driver. I den tidigare forskningens schematiska penseldrag av *OBS!* har teman som ”U-länder” och Vietnamkriget framhållits som centrala ämnen.⁶⁹ Att dag-till-dagrapporteringen däremot till stor del befattade sig med Europa, Sverige och USA är ett viktigt – och nytt – resultat. Mot bakgrund av tidigare forskning vill jag hålla fram *OBS!* som en arena där såväl europeiska som svenska samhällsfrågor cirkulerar i mycket hög utsträckning. Resultatet, kan det nämnas, motiverar likaså nästkommande kapitlens djupdykningar i den tyska respektive amerikanska kunskaps-cirkulationen.

---

⁶⁸ Se gärna Ag, Lars & Söderström, Herbert, *Samhällskritik i radio och TV*, Bonnier: Stockholm (1962).

⁶⁹ Djerf-Pierre & Weibull (2001), s. 176, Nordmark (1999), s.157, 202,

Slutligen kommer jag att redogöra för kunskapens form. En tämligen unik möjlighet för *OBS!* som muntlig kunskapsarena, i relation till skriftliga kunskapsarenor – som ett bokförlag eller tidskrift – är att flera röster kan delta samtidigt. Samtalet, intervjun eller för den delen debatten upptar en inte oviktig andel: 15,5 %. Att åsikter och aktörer möts på detta sätt kan öppna upp för dels intervjuer, dels polemiska debatter eller skjutjärnsjournalistik. Detta inordnas inom den historia som Nordmark har påtalat: att programmet gav mycket utrymme åt debatt, liksom att det var ”programmatiskt uppkäftigt”.⁷⁰ Mot detta kan delvis en annan historia framhållas: *OBS!* som arena för en mycket omfattande bokcirkulation. Nästan 40% av inslagen är recensioner, anmälningar eller presentationer av böcker, rapporter eller tidskrifter. Skillnaden mellan en recension, anmälning eller presentation är emellertid inte helt klar. Jag uppfattar att skillnaden bottnar i, åtminstone till dels, vad inslagen lägger tonvikt vid; presentationer och anmälningar är allmänt hållna redogörelser medan recensioner har mer granskande ambitioner. Debattinlägg upptar 23 % och nyhetsgranskningar eller rapporteringar upptar omkring 21 %. Slutligen finns en övrig kategori på 12 inslag (1,6%) som på olika sätt avviker från de ovan angivna kategorierna; de kan exempelvis vara uppläsningar av en bok eller teateruppföranden.

Att *OBS!* hade en samhällstillvänd karaktär kan bekräftas av ovan resultat. Intresset sträckte sig emellertid bortom Sveriges gränser, framförallt mot Europa och USA. Med detta bör ”tredje världen” som intresseområde delvis tonas ner mot bakgrund av tidigare forskning. Journalister stod i bräschen för stora delar av kunskaps-cirkulationen. Utrikeskorrespondenter bör fattas som en viktig komponent för programmets omvärldsintresse. Samtidigt var det, sammantaget, många akademiker och debattörer som deltog. Den ganska stora spridningen av aktörer är i sig ett resultat som pekar att många yrkeskategorier deltog. Antalet kvinnor som deltog finns ej i siffror, men utifrån mitt material kan jag konstatera att de är frånvarande i hög utsträckning. Slutligen: mot bakgrund av den tidigare forskningens betoning på ”polemiska debatter” bör det understrykas att dag-till-dag rapporteringen till stor del bestod av bokrecensioner och nyheter.

Tysk kunskaps-cirkulation

Följande avsnitt behandlar tysk kunskaps-cirkulation och i denna del jag vill förstå cirkulationen av kunskap från och om Tyskland. Analysens fokus kommer framhålla vad som möjliggjorde för kunskapens cirkulation. Vikt kommer därför att läggas på aktörerna i egenskap av att vara

---

⁷⁰ Nordmark (1999) s.157.

”gatekeepers” liksom de former som kunskapen innehade. Av detta skäl inleds kapitlet av en presentation av de tongivande aktörerna bakom den tyska kunskaps-cirkulationen. Därefter följer en mer specifik analys kunskaps-cirkulationerna.

Om hur man analytiskt bör ringa in detta område – ”Tyskland” – har Charlotte Seiler Brylla gjort ett viktigt påpekande. Seiler Brylla framhåller att det historiskt sätt funnits en tendens att begreppsligt reducera Tyskland till enbart Förbundsrepubliken; hon uppmanar därför forskare att skriva båda begreppen och göra dem till egna teman sina i undersökningar.⁷¹ Så ämnar jag göra.

Tysklandbevakare

Thomas von Vegesack är en portalgestalt för att förstå *OBS!* cirkulation av tysk kultur, framförallt tysk litteratur. Thomas von Vegesack, av *OBS!* beskriven som ”vårt lands kanske största kännare av tyskspråkig skönlitteratur”⁷², var under undersökningsperioden förläggare vid Norstedts förlag och skulle senare komma att bli ordförande för svenska PEN-förbundet (1978–87) samt ordförande för Internationella PEN-klubbens kommitté för fängslade författare (1987–93).⁷³ von Vegesack var en viktig aktör för förbindelser mellan den tyska och den svenska kulturen under efterkrigsåren. Bland annat var han, tillsammans Gustav Korlén, bidragande till att Gruppe 47 deltog i en författarträff i Sigtuna 1964.⁷⁴ Under undersökningsperioden var han lokaliserad i Tyskland, framförallt Berlin. von Vegesack figurerar mest sporadiskt under studieperiodens tidiga period, men från och med hösten 1971 börjar han på allvar sitt inträde in i arenan, och med det medföljer den tyska litteraturen.⁷⁵ 1972 är dennes mest flitigaste år, när sammanlagt en tredjedel av *OBS!* tyska inslag är signerade von Vegesack och samtliga berör på ett eller annat sätt litteratur. Ett utmärkande drag i von Vegesacks bidrag till *OBS!* är att han utför ett flertal intervjuer med tyska förläggare, författare och representanter från bl.a. författarförbundet.⁷⁶ Intervjuerna kan vara i egen form eller insprängda och del av en rapport. Prominenta namn blir intervjuade av von Vegesack: författarna Heinrich Böll, Herman

---

⁷¹ Seiler Brylla, Charlotta, *Den beväpnade freden: språk och politik i det delade Tyskland*, Santérus förlag: Stockholm (2020) s.13

⁷² *OBS!* 1972-01-29

⁷³ För mer om detta se von Vegesack, Thomas, *Dagarna med PEN: en pennfäktares minnen 1971–2001*, Svenska PEN (2011)

⁷⁴ För en redogörelse av detta, se Packalén (2020), s.91–94.

⁷⁵ Det första inslaget jag har hittat är dock 25 juni 1969, så någon form av nätverk mellan *OBS!* och von Vegesack borde ha funnits. Se *OBS!* 1969-06-25

⁷⁶ Se fotnot 105

Kant, Hans Magnus Enzberger, författarförbundets ordförande Dieter Lattman och förläggaren Klaus Wagenbach.

Inom Sveriges gränser fanns också ett intresse för Tyskland. Utöver förläggaren i Tyskland är det främst journalister som står för den tyska kunskaps-cirkulationen; Lars Storléer, Laszlo Hámori, Folke Schimanski och delvis Alvar Asterdal står tillsammans för merparten av de tyska inslagen. De två sistnämnda är numera välkända journalister, medan de förstnämnda är något bortglömda. De fyra aktörerna är, tillskillnad från von Vegesack, aktiva över hela studieperioden.

Om Lars Storléers biografiska bakgrund finns det tämligen lite. Vid sidan av *OBS!* figurerade Storléer som Understreckt-skribent några fåtal gånger. I dessa presenteras han som en ”norsk skriftställare” eller frilansskribent. I de tre ”streckarna” som Storléer författar under åren kring undersökningsperioden skriver han om norsk och västtysk teater, samt om kulturens förutsättningar efter Pragvåren.⁷⁷ Vi kan således ana att dennes intresse går i linje med von Vegesack intressen. Detta avtecknar sig i *OBS!*: intresset fångar, utöver tysk litteratur även sociologiska och filosofiska uttryck ur den tyska kulturen såsom Theodor Adorno, Jürgen Habermas och Max Horkheimer.⁷⁸

Laszlo Hámori är ytterligare en viktig aktör och rapporterar som något av en allätare av den tyska politiken. Han intresserar sig för delningsfrågan, samhällsvetenskaplig forskning, skoldebatt, liksom västtysk valkampanj och historia.⁷⁹ Hámori var en flitig skribent av ett antal ”streckare” under undersökningsperioden vilka låter oss få en viss insikt i dennes intressen. Han skrev återkommande om Östeuropa och Sovjetunionen.⁸⁰

Folke Schimanski har haft en karriär som klassisk journalist och är författare av flera fackböcker. Han var själv invandrad till Sverige från Tyskland 1945, hitförd av de vita bussarna. I sin karriär har han arbetat på Sveriges Radio, FN:s biståndskontor och Riksdagens utredningstjänst. Utöver detta har han författat ett flertal böcker om politik och historia – inte minst om Tyskland.⁸¹ I *OBS!* när Schimanski ett tämligen renodlat politiskt fokus med intresse för exempelvis ekonomisk politik och östtyska problemområden.⁸²

---

⁷⁷ SvD, 1969-09-20; 1968-05-27; 1973-08-09

⁷⁸ Kunskaps-cirkulation om Frankfurtskolan har utelämnats i undersökningen. Men för vidare undersökning, se: *OBS!* 1969-04-22; 1969-08-07; 1969-08-30; 1970-01-21; 1970-04-22; 1971-02-02; 1971-07-07

⁷⁹ Exempel: *OBS!* 1969-04-21; 1969-04-24; 1969-08-07; 1969-11-05; 1970-07-15

⁸⁰ SvD: 1968-10-14; 1969-05-23; 1970-07-27; 1971-01-26; 1972-03-01; 1972-05-19.

⁸¹ *Författarcentrum.se*. Folke Schimanski; se även podcasten *Överlevarna: #84*, Folke Schimanski. (Länkar i källhänvisning.)

⁸² *OBS!* 1970-01-08; 1970-01-28; 1970-03-11; 1970-10-27; 1971-01-15; 1971-05-06; 1971-11-11; 1972-08-28; 1972-08-30; 1972-10-19

Alvar Alsterdal var en journalist och författare. I en dödsruna över Alsterdal 1991 beskrivs det välfunnet att han var en ”europaisk kulturförmedlare” som ”flitigt [medverkade] i svenska medier, bland annat med regelbundna inslag i *OBS! Kulturkvarten* om olika aspekter på den europeiska kulturen.”⁸³ Hans roll som debattör mot antisemitism har fått en viss pånyttfödelse under senare år, inte minst i och med dennes *Antisemitism, antisionism: exemplet Polen* (1969) återpublicerades 2020.⁸⁴ I *OBS!* återkommer Alsterdal några få gånger om Tyskland, men dennes insats är intressant. Bland annat håller han ett samtal – som kommer analyseras nedan – med den norska journalisten Jahn Otto Johansen på temat ”Berlin och DDR tio år efter muren”.⁸⁵ Dock är jag tämligen övertygad om att en undersökning som hade sträckt sig längre fram i tiden, in mot 80-talet, hade fått haft material av Alsterdal till godo.

En politiserad och politisk litteratur

Tyskland var, som redan nämnt, ett kluvet land under föreliggande åren och det politiska klimatet fick inte oväntat följder för litteraturen. 1959 hölls en författarkonferens i Bitterfeld, beläget i dåvarande DDR. Under konferensen framlades utopiska idéer om framtidens socialistiska litteratur: idén var att upplösa, eller övervinna, skillnaden mellan konst och liv samt mellan konstnär och folk. Genom ”Der Bitterwelder Weg” skulle författarnas samhällsengagemang bli reellt och deras isolering från omvärlden brytas. Följderna av den östtyska kulturpolitiken – bl.a. genom initiativ som Bitterfelt-konferensen – var att DDR-författarna behövde beakta, eller förhålla sig till, sin läsande publik i högre utsträckning än sina västtyska kollegor som kunde fokusera på den *konstnärliga* formen; funktionen med den östtyska litteraturen var, utifrån DDR-ledningens intressen, att förändra läsaren och fostra den socialistiska människan.⁸⁶ Parallellt med detta genomgick den västtyska litteraturen en politisering under 1960-talet.⁸⁷

Litteraturkritik är en given kunskapsform för böckers cirkulationsmöjligheter. Vad gäller litteratur i en estetisk bemärkelse är det en relativt homogen skara av de stora namnen tillhörande Gruppe 47 som recenserar; Günter Grass, Martin Walser, Peter Handke och Hans Magnus Enzensberger. Tilläggas kan även journalisten Günter Wallraff och den östtyska författaren Herman Kant. Alla är författare med samhällstillvändhet och politiska ådra i sin

---

⁸³ SvD, 1991-02-16

⁸⁴ Alsterdal, Alvar, *Antisemitism, antisionism: exemplet Polen*, Égalité: Malmö (2020) [1969]

⁸⁵ *OBS!* 1971-08-13

⁸⁶ Schildt, Axel & Siegfried, Detlef (2009) s.232

⁸⁷ *Ibid*, s.310-315

litteratur, något som framhålls av OBS!. Lazslo Hámori inleder sin recension av Günter Grass roman *Über das Selbstverständliche* med att karaktärisera författaren som ”en av de bästa som finns i Tyskland. Hans romaner utmärker sig för skarp samhällskritik, riktad mot både det förflutna och den nuvarande tyska verkligheten.”⁸⁸ Även von Vegesack upprepar andemeningen av Hámoris ord när han recenserar Grass 1972.⁸⁹ I Lars Storléers recension av Martin Walsers ”Die Gallistische Krankheit” väcks tankar om den allmänna politiseringen av den västtyska litteraturen under 1960-talet och vad detta fick för följder.⁹⁰ Herman Kants reseskildring av Stockholm – *Im Stockholm* – får i mångt och mycket exemplifiera en östtysk syn på det svenska socialdemokratiska samhället.⁹¹ Ett annat inslag av von Vegesack är ett gränsfall ifall det kan klassas som recension. Inslaget pendlar mellan en recension av Herman Kants ny-utkomna bok *Das Impressum* och en redogörelse för ett ”töväder i det östtyska kulturlivet”. *Das Impressum* skulle ha utkommit redan hösten 1969, men drogs in på grund av den östtyska censuren. Att boken nu utkommer, och enligt Kant i obearbetat skick, tolkar von Vegesack som ett gott tecken för litteraturens villkor i DDR.⁹²

Recensioner av skönlitteratur är inte alltför återkommande. Sammanlagt kan det räknas åtta recensioner.⁹³ I den mån litteraturkritik utövas i *OBS!* handlar det i hög utsträckning om böckernas – och lika mycket, författarnas – politiska eller ideologiska relevans. Cirkulationen av litteraturen stämmer således väl överens med Nordmarks anmärkning på att skönlitteratur primärt förekom ”med hänvisning till verkens ideologiska kvaliteter och mer sällan till deras estetiska särdrag.”⁹⁴ Alternativt, med Djerf-Pierres ord: en samhällskritik utifrån kulturens perspektiv.⁹⁵ Den västtyska litteraturen – Gruppe 47 – lämpade sig väl för detta intresse; 1960-talets politisering av den västtyska litteraturen strider inte mot, utan går till dels i linje med *OBS!* vilja att betrakta litteraturen ur perspektivet av dess politiska relevans.⁹⁶

---

⁸⁸ *OBS!* 1969-08-27

⁸⁹ *OBS!* 1972-08-30

⁹⁰ *OBS!* 1972-07-03

⁹¹ *OBS!* 1972-01-13 2

⁹² *OBS!* 1972-03-28

⁹³ *OBS!* 1969-08-27; 1971-4-14; 1972-01-13 (två recensioner i en sändning); 1972-08-30; 1972-07-03; 1972-01-13; 1972-03-28. Samtidigt är detta många fler än USA, där jag bara hittat två stycken: *OBS!* 1972-10-26; 1972-10-27

⁹⁴ Nordmark (1999) s.157

⁹⁵ Djerf-Pierre & Weibull (2001) s.177

⁹⁶ Ett undantag kan finnas. *OBS!* 1972-08-23. Det är en recension av Peter Handkes dokumentärroman *Der kurze Brief zum Langen Abschied*. I denna parafraserar Storléer på Bölls uttalande om att det under 60-talet kom att utvecklas två författargrupper: ”de professionella skrikhalsarna” och ”språkproducenter”. Handkes språkintresse står i centrum för recensionen.

Kunskap om den tyska litteraturen fann andra cirkulationsmöjligheter i *OBS!* Rapporten, eller analysen, kan vara värd att beakta. Om ”nyheten” som inslag konstateras det vid ett tillfälle av redaktören Andres Küng, att: ”OBS! brukar undvika dagspolitiska händelser och istället försöka sammanfatta mer långsiktiga utvecklingstrender.”⁹⁷ Detta är i mångt och mycket korrekt, även om de försöken till sammanfattningar och synteser ofta initieras i samband med en händelse eller aktuell debatt. Det framtonar delvis ett litterärt tema inom ramen för denna kunskapsform: litteraturens och författarnas villkor samt det fria ordet.

Tio år efter Bitterfelt-konferensen, den 21 juli, konstaterar Alvar Asterdal att ”Östtyskland har visat, att det mycket väl går att förena ett decentraliserat s.k. nytt ekonomiskt system med diktatur över kulturlivet”. Asterdals rapportering om det östtyska kulturlivet redogörs i samband med att författaren Christina Wolf, samma år, publicerat en ny bok – *Nachdenken über Christa T.* – och fick möta kritik för att den inte nog fyllde kriterierna för ”socialistisk litteratur”. I samband med denna kritik ser Asterdal dystert på situationen för den östtyska litteraturens villkor.⁹⁸ Drygt ett år senare anar Lars Storléer en tendens till avspänning inom den östtyska kulturdebatten. Avspänningen förstår han i samband med att den partitrogna Hemlut Baierl – ”regimens favoritförfattare” – höll ett kritiskt föredrag mot DDR-konstens banalitet och undermåliga estetiska värden.⁹⁹ Utvecklingen följs upp och bekräftas av redan nämnda von Vegesacks recension av Herman Kants *Das Impressum*.¹⁰⁰ Utöver dessa tre inlägg är det glest med inlägg om DDR-litteraturens villkor, trots att det torde vara brännhett material för *OBS!*.

Parallellt pågår regelbundna rapporteringar om de västtyska författarnas villkor, både ur ekonomiska och politisk-estetiska perspektiv. Ett centralt tema är den fackliga organiseringen av författare.¹⁰¹ 1969 grundades ”Verband Deutscher Schriftsteller” med Dieter Lattman som ordförande organisationen. Bara några veckor därpå inleds *OBS!* bevakning av ämnet. Cirkulationen möjliggörs av Storléers insatser. Storléer menar att organiseringen bör betraktas som ett svar på en förändrad litterär och medial offentlighet. Storléer framhåller, speciellt i ett avsnitt, pocketboken, bibliotekstjänster och radio- och tv-stationerna som förändrade omständigheter som uppställer utmaningar för författarens ekonomiska villkor; gentemot radio-tv-stationerna ”har författarna hittills varit nästan rättslösa”.¹⁰² Även von Vegesack har en roll

---

⁹⁷ *OBS!* 1971-03-03

⁹⁸ *OBS!* 1969-07-21

⁹⁹ *OBS!* 1970-10-27

¹⁰⁰ *OBS!* 1972-03-28

¹⁰¹ Sammanlagt kan följande avsnitt räknas: *OBS!* 1969-06-25; 1970-12-01; 1971-03-10; 1971-07-07; 1972-04-17; 1972-08-16; 1972-11-20; 1972-11-28; 1972-12-18

¹⁰² *OBS!* 1971-03-10

i denna tematik. Dieter Lattman och Günter Wallraff talar genom von Vegesack, båda till fackföreningens fördel. Wallraff menar att ”en anslutning till fackföreningarna kan för författarnas vidkommande innebära en brytning av social isolering.”¹⁰³ von Vegesack får en unik roll i ur ett cirkulationsperspektiv, eftersom genom honom cirkulerar aktualiteten inte bara som en nyhet, genom intervjuformen förekommer även en röst från insidan av projektet.

Det kan finnas skäl att sätta von Vegesacks bidrag till *OBS!* i eget ljus. von Vegesack sätter samtalsformen i fokus och stundvis kan man få intrycket av att hela den tyska kultureliten talar och figurerar i *OBS!*. Von Vegesacks intresseområde är framförallt litteraturens villkor: tillsammans med Günter Wallraff diskuteras det fria ordet; von Vegesack samtalar om försäljningssiffror, förlagsverksamheten och litteraturens revolutionära kraft med förläggaren Klaus Wagenbach – ”västtysklands Bo Cavefors”; i dialog med författarna Hans Magnus Enzberger, och Stephan Hermlin försöker von Vegesack förstå det nya grundfördragets förändrade villkor för kulturella samarbeten mellan DDR och Förbundsrepubliken; i mötet med historikern Golo Mann samtalas det om fenomenet en ”best-seller”.¹⁰⁴ von Vegesack blir intressant eftersom han upprättar en kommunikationsled mellan *OBS!* och de tyska intellektuella. Analyserna och problemformuleringarna kommer således inte bara från en svensk horisont, utan det tyska perspektivet får träda fram och åtminstone till dels – genom von Vegesack – diktera villkoren för cirkulationsmöjligheterna.

Genom intresset för det fria ordet kan vi ana von Vegesacks kommande PEN-uppdrag. Intresset blir som mest kärnfullt genom Vegesacks bevakning av författaren Heinrich Bölls ordförandeskap i PEN-föreningen. 1971 väljs Heinrich Böll till PEN-ordförande och *OBS!*-förläggaren är på plats i Dublin och intervjuar. Samtalet cirkulerar kring hur fler författare och röster kan komma till tals i den litterära offentligheten. Böll framhåller att PEN-klubben behöver få en tydligare internationell prägel och inkludera både Sovjetunionens och den ”tredje världens” författare. Böll tror, ”rent principiellt”, på ”bilaterala eller trilaterala möten”.¹⁰⁵ Ett halvår senare håller von Vegesack sitt enda debattinlägg i *OBS!*, och i detta försvarar Bölls ställningstaganden för Baader-Mehinhoff-ligans rättighet att yttra sig fritt. von Vegesack rapporterar att, i samband med Bölls ställningstaganden, har denne mött hot och hat från landets

---

¹⁰³ *OBS! 1971-04-17*. Översättningen är av *OBS!*.

¹⁰⁴ I nämnd ordning: *OBS! 1972-03-7*; *1970-12-01*; *1972-11-28*; *1971-10-27*. Läggs därtill intervjuer med Hermant Kant (*OBS! 1972-03-28*), Dieter Lattman, Angelica Mechtel och Günter Wallraff (*OBS! 1972-04-17*)

¹⁰⁵ *OBS! 1971-09-22*. I samband med intervjun presenteras även Bölls utkomna roman *Gruppenbild mit dame*

högerradikala. I debattinlägget finns en inspräng intervju med Wallraff, som ger sin bild av spektaklet.¹⁰⁶

von Vegesack har i efterhand sagt att vad som attraherat honom till Böll personlighet har varit: ”vielleicht nicht so sehr wegen seiner Erzählungen, sondern als moralische Instanz.”¹⁰⁷. Enligt von Vegesack handlar det inte nödvändigtvis om böckerna och deras historier, utan framförallt Böll förmåga att bidra med politisk och moralisk diskussion. Även om orden yttrades 1999 kan dess innebörd återfinnas i inslagen från 1971. Demokratiska och politiska frågor står överordnade den estetiska diskussionen.

OBS! intresse för den tyska litteraturen kan sammanfattas under två teman: en litteratur med politisk potential – genom bl.a. samhällsgranskning – och en litteratur som är del av och påverkas av samtidens förvecklingar. Cirkulationsmöjligheterna sker till dels genom litteraturkritik, dels genom nyhetsrapporteringar samt genom von Vegesack intervjuer med tyska personligheter. Det finns ett stort intresse för litteraturens villkor, för vilka von Vegesack blir en viktig så kallad ”gatekeeper”. Hans egna intresseområden avtecknar sig tydligt i både vilken kunskap som cirkulerar, liksom hur cirkulationen är beskaffad.

Gränsland: Tysklandsfrågan och DDR-problemet

Under föreliggande år pågick framtagningen av ett nytt samarbete, eller förhållningssätt, mellan DDR och Förbundsrepubliken. Begreppet *Tysklandsfrågan* syftar till de gränsdragnings- och legitimitetsproblem som uppstod i samband med klyvningen av Tyskland. Förbundsrepubliken sade sig under 1950- och 60-talet ensamt företräda det sanna Tyskland; de hävdade sig ha *Alleinvertretungsanspruch* för den tyska nationen. I och med Willy Brandts ”östpolitik” lättades det delvis på stämningen mellan de två tyska nationerna. Det nya grundfördraget som instiftades 1972 är ett resultat av detta.¹⁰⁸ I följande avsnitt kommer jag att rama in och kunskapshistoriskt åskådliggöra cirkulationen genom att studera de inslag som på ett eller annat sätt sänds i relation till ”Tysklandsfrågan” och den politiska situationen i Tyskland.

Någon motsvarighet till von Vegesack har *OBS!* emellertid inte i de politiska inslagen. Några enstaka gånger rapporterar utrikeskorrespondenterna Katarina Larsson (Köln), Vera

---

¹⁰⁶ *OBS!* 1972-03-07. Debattinlägget bemöts omkring en vecka senare av journalisten Alex Milits, som påpekar att svårigheten för ”ett kort *OBS!*-inlägg [att] ge hela sanningen. Det må därför vara Thomas von Vegesack tillåtet att informera lyssnarna om den halva sanning, som han personligen känner till.” von Vegesack replikerar i samma avsnitt.

¹⁰⁷ von Vegesack, Thomas, tacktal till Deutsche Akademie, 1999

¹⁰⁸ Almgren, Birgitta, *Inte bara Stasi-: relationer Sverige-DDR 1949-1990*, Carlsson: Stockholm (2009) s.42–45, Seiler Brylla, Charlotta, (2020) s.56–58

Leiser och Bo Isaksson (Bonn), men tillfällena är inte fler än fem och utgör ingen återkommande tråd i *OBS!* bevakning.¹⁰⁹ Istället är *OBS!* utelämnad åt egna medarbetare och inbjudna gäster för att skapa förståelse för Tyskland. Detta gör att Tysklandsfrågan inte har en mindre koherent bevakning.

Att Tysklandsfrågan är komplex framstår av *OBS!* sätt att analysera dess olika beståndsdelar. På Berlinmurens "tioårsdag" sänds ett specialavsnitt med journalisterna Alvar Alsterdal och Jahn Otto Johansen, vilka presenteras som bekanta "östeurope-experter". Samtalet utvärderade de tio åren som passerat, samt lyfta några frågor om vad för utmaningar Tyskland – både DDR och Förbundsrepubliken – stod inför. Politiska och sociala, men framförallt ekonomiska frågor står i fokus för diskussionen. Johansen är imponerad av DDR:s ekonomi, medan Alsterdal är mindre imponerad av det "östtyska undret", och framhåller att detta medfört att DDR befinner sig på ett "stenålderstadie" vad gäller humanistisk forskning.¹¹⁰ Ett annat exempel kan vara en diskussion mellan Folke Schimanski och Ingared Lundgren. Samtalet, som även detta är ett helavsnitt, sänds i samband med ett förhandlingssamtal ska äga rum mellan DDR och Förbundsrepubliken. Peter Werner, programmets ledare, menar att ett skäl till diskussion om det östtyska samhället är, eftersom: "vi kanske vet ganska litet om hur och hur detta har utvecklats på senare år." Samtalet präglas av ett ömsesidigt frågande och talande kring utbildningsväsendet i DDR, och hur det reflekterar, eller kan verka spegel för, det östtyska samhället i sin helhet. Enligt de inblandade kan den teknologiska och ekonomiska prägel som utbildningssystemet har, exemplifiera det östtyska samhällets riktning och ideal.¹¹¹

De ovan beskrivna samtalen är intressanta eftersom de går stick och stäv med den tidigare forskningens bild av såväl samtalens tonläge som *OBS!* påstådda syfte att skapa debatt mellan de medverkande aktörerna.¹¹² Samtalsformen i ovan fall tycks i första hand syfta till att utvärdera och skapa förståelse för en samhällsfråga. De olika aktörerna i samtalen har olika kunskaper och talar med varandra, inte som motparter, utan som medparter i ett samtal som liknar seminariet snarare än debattsidan. Dessa två samtalsformerna är givetvis inte uteslutande av varandra, men att fler tonlägen och syften med samtalen existerande i *OBS!* bör framhållas, eftersom det påverkar kunskapens förutsättningar till rörelse.

---

¹⁰⁹ Katarina Larsson medverkar *OBS!* 1969-03-19; 1969-08-07; 1970-03-03. Vera Leiser och Bo Isaksson: *OBS!* 1969-07-07 respektive 1971-02-02

¹¹⁰ *OBS!* 1971-08-13

¹¹¹ *OBS!* 1970-05-20

¹¹² Se Nordmark (1999); Djerf-Pierre (2001); Elgemyr, Göran (1984)

Man kan skilja mellan analyserna i de relativt fria samtalen från analyser som tar utgångspunkt i ett avgränsat ämnesområde. Det är kunskapshistoriskt relevant att påpeka att tar dessa analyser vanligen tar utgångspunkter i böcker eller rapporter, som i sin tur får blir ansatser varifrån aktörerna försöker begripliggöra de tyska samhällena. Bland annat förekommer, över undersökningsperioden, återkommande inslag på teman som ”opinionsundersökningar i Västtyskland”, ”en undersökning om den västtyska ungdomens politiska attityder” eller ”ungdomen i Östtyskland”. Samtliga av dessa utgår från aktuella opinions- eller attitydundersökningar publicerade antingen i stora tyska tidskrifter som *Der Spiegel* eller tyska rapporter av sociologisk och vetenskaplig art.¹¹³ Det är ingen enskild aktör som står bakom dessa.

De böcker som cirkulerar kommer i första hand från Tyskland och är primärt fack- debatt- och rapportlitteratur. I de utspridda recensionerna gör sig aktörernas intressen gällande. Folke Schimanski recenserar litteratur om ekonomisk politik och om livsvillkoren i DDR.¹¹⁴ En symptomatisk bok som recenseras här är Hildegard Baumgarts bok *Briefe aus der DDR*, i vilken Baumgart öppet presenterar brev från sina vänner, skickade från DDR från 1946 till publiceringsdatum. Syftet blir här att ge insyn i vardagens DDR.¹¹⁵ De enstaka recensioner som Alsterdal gör, är i linje med den bok han publicerade 1969. Böckerna behandlar flyktingar, exiltyskar och judarnas situation.¹¹⁶ Ett exempel är en recension av Barbara Grunnert Bronnens bok *Ich bin Bürger der DDR und Lebe in der Bundesrepublik*. Det är i fråga om en intervjubok med personer från åldern 25-38, vilkas erfarenheter av att vara DDR-flykting i Förbundsrepubliken skildras av författaren Grunnert Bronnen. En annan exemplarisk bok är författaren Bernt Engelmans *Deutsche ohne Juden*, en bok som behandlar judarnas roll för den tyska offentligheten och forskningen. I boken drivs tesen att avsaknaden av judar, efter förintelsen, lett till att landet har utarmats.¹¹⁷ Laszlo Hámori recenserar böcker om samtidspolitik och delningsfrågan. Bland annat recenseras Willy Brandts egen bok om den västtyska valkampanjen.¹¹⁸

OBS! följde på inget vis dag till dag-rapporteringen av nyheter om Tysklandsfrågan – den uppgiften kan tänkas ha varit andra radio- och mediekanalers. Några samtal hölls, i dessa var aktörernas ”expertkunskaper” viktiga förutsättningar för kunskaps-cirkulationen. Annars cirkulerade, i linje med den kvantitativa undersökningens resultat, texter; böcker, rapporter

---

¹¹³ *OBS!* 1969-04-24; 1969-07-28; 1969-08-27; 1970-09-28; 1971-02-02

¹¹⁴ *OBS!* 1970-01-08; 1970-01-28; 1970-03-01; 1970-10-27; 1971-01-16

¹¹⁵ *OBS!* 1971-11-11

¹¹⁶ *OBS!* 1970-08-06; 1970-08-10; 1972-07-14

¹¹⁷ *OBS!* 1970-08-10

¹¹⁸ *OBS!* 1969-08-07; 1969-11-05

mfl.. Böckerna, intressant nog, kom från Tyskland och kunde antingen syfta till att exemplifiera något eller i sig vara källa till kunskap om den rådande tyska situationen. I delen framkommer likaledes hur avgörande det är med enskilda aktörer för möjliggörandet av en sammanhållen kunskaps-cirkulation. Medan den tyska litteraturen, genom von Vegesack, får ett tämligen avgränsat ämnesområde, möjliggörs kunskaps-cirkulationen av denna politiska problematik mest av spridda samtal och bokrecensioner.

Amerikansk kunskaps-cirkulation

Följande analys följer Tysklandkapitlet till strukturen: inledningsvis kommer en kort redogörelserna av aktörerna och därefter kommer cirkulationsanalysen. I cirkulationsanalysen kommer jag, återigen, fokusera på vilka förutsättningar som möjliggjorde för kunskaps-cirkulationen. Cirkulationen av ”amerikansk” kunskap var, av som framgår av den kvantitativa delen, en mycket omfattande sådan: USA är, efter Sverige, det land som enskilt får mest uppmärksamhet. Med detta följer, av vad som kommer framgå nedan, en något mer splittrad och yvig cirkulation som i ännu större grad står i relation till samtiden.

USA-bevakare

I analysen av tydliggjordes vilken unik betydelse en utrikeskorrespondent kunde ha för en kunskapsarena med ambitioner att ha en internationell prägel. *OBS!* kanske flitigaste utrikeskorrespondent var placerad i New York: Sigfrid Leijonhufvud är dennes namn.¹¹⁹ Leijonhufvud är aktiv under hela undersökningsperioden, mer eller mindre utan uppehåll. Han var vid sidan av reporter vid Sveriges radio, under åren 1966 till 1970, även student vid Columbia University. Bland annat har han i efterhand klassat kårhusockupationen i Stockholm som blott ett ”skämt” i jämförelse med vad som skedde på Columbia 1968.¹²⁰ Utöver *OBS!*-reportage gjorde Leijonhufvud specialavsnitt för Sveriges radios räkning under undersökningsperioden. De teman som tonar fram i hans SR-reportage överensstämmer väl med de som cirkulerar i *OBS!*.¹²¹ Tiden efter 1972 var han medarbetare på Svenska Dagbladet (1972–74) och därefter chefredaktör på Nerikes Allehanda fram till 1985. 1987 återvände han till Svenska Dagbladet och blev redaktör för tidningens ”Brännpunktsavdelning”.¹²² Likaså har Leijonhufvud under

---

¹¹⁹ Leijonhufvud gick tragiskt nog bort i covid-19 under uppsatsens arbetsgång.

¹²⁰ SvD 2018-11-10

¹²¹ Exempelvis sänds ”Sommarbrev från New York” 1968 i P1. Se radiospalten i SvD 1968-09-07

¹²² SvD, 1987-11-02

åren skrivet ett antal böcker på olika teman; pressetik, kärnkraft, ekonomi m.fl.¹²³ Vi har att göra med en mer eller mindre klassisk journalist som pendlat mellan regelrätt journalistik och opinionsbildning. Leijonhufvud erbjuder analyser av, och nyhetsinslag om, aktuella händelser. Vietnamdemonstrationerna, svarta pantrarnas aktivitet och sociala frågor är återkommande intressen.¹²⁴

I Sverige var Nils Gunnar Nilsson en återkommande aktör för *OBS!* amerikanska kunskaps-cirkulation. Nilsson studerade i både USA och Lund, men tog sig an journalistiken under tidigt 1960-tal. Vid den skånebaserade Kvällsposten blev Nilsson en flitig skribent på tidningens kultursida. Nilsson, tillsammans med journalisterna Henrik Sjögren och Tore Borglund, vitaliserade Kvällsposten och strukturellt förändrade dess utformning. Dessa tre sägs stå bakom den så kallade ”kulturrevolutionen 1971” som avskaffade kultursidan. Här kan vi ana ekot av det nya kulturbegrepp som gjorde inträde under 1960- och 70-tal.¹²⁵ Efter hand flyttade Nilsson över till Sydsvenskan där han blev kulturchef. På Sydsvenskan genomlevde han dagspressens kulm under 1970-, 80-, och 90-tal.¹²⁶ I *OBS!* figurerar Nilsson sporadiskt – i början av undersökningsperioden är han aktiv, men försvinner sedan under 1970 och 1971. Under 1972, i samband med amerikanska valet, kommer han tillbaka, då som nyutträd journalist vid Sydsvenskan. Nilsson har journalistens utpräglade intresse för samtidspolitik.¹²⁷

Bertil Häggman var jurist och en profilskarp konservativ debattör som figurerade i *OBS!*. Häggman grundade 1970, tillsammans med Claes G. Ryn och Sven Lindgren den konservativa tankesmedjan *Konservativt idéforum*.¹²⁸ 1971 publicerade Häggman boken *Nykonserverismen i USA*, som behandlar USA:s nykonserverism. VILKEN gjorde framfart inte minst på grund valet av Richard Nixons till president 1969. Häggmans bidrag i *OBS!* går i linje med denna produktion. I *OBS!* är han både en förmedlare av och representant för konservativa åsikter. Lite parentetiskt kan jag nämna att Häggman inte helt ovanligt omnämns som ”känd från radions *OBS!*-program” i SvD – dock helt utan anspråk på en systematisk genomgång av tidningsarkiven.¹²⁹

---

¹²³ Se Libris för fullständig förteckning.

<http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=Sigfrid+Leijonhufvud&f=simp&spell=true&hist=true&p=1>

¹²⁴ Se fotnot 146 och 157

¹²⁵ Se Per Rydén's minnesord. Sydsvenskan 2017-03-12

¹²⁶ *Nationalencyklopedin*, Nils Gunnar Nilsson

¹²⁷ *OBS!* 1969-05-07; 1969-06-30; 1969-07-16; 1969-08-04

¹²⁸ Se SvD 1970-05-17

¹²⁹ Se exempelvis SvD 1971-07-27; 1970-05-17.

Nordal Åkerman är tillika ett återkommande namn. Åkerman var debattör och akademiker, samt är del av en lokalhistoria kretsande kring Lund. Under åren 1966–67 var han redaktör för Lundagård, något enligt debattören och politikern Per Gahrton (som själv figurerande i *OBS!* och redaktör för Lundagård 1968–69) ledde till en ”omsvängning till radikal politik”.¹³⁰ Under 1960-talet var Åkerman bl.a. delaktig i utgivandet av den radikala kulturskiften *Konkret* tillsammans med Bo Cavefors.¹³¹ 1972 disputerade Åkerman på en avhandling om historisk säkerhetspolitik vid Lunds universitet.¹³² I *OBS!* driver Åkerman likaså sin radikala linje. I flera av inlagen antingen förmedlar han andras, eller riktar själv, kritik mot USA.¹³³

Slutligen ska en viktig anmärkning göras. Tvärtemot det tyska fallet är det, för den amerikanska kunskaps-cirkulationen, inte en sammanhållen ”expertgrupp” på fem-sex aktörer som rapporterar. Istället är det många aktörer kommer och går; vissa aktörer figurerar enbart en gång över hela undersökningsperioden – och då exempelvis håller ett debattinlägg. Detta bör betraktas som ett resultat i sig: att det är en betydligt bred grupp som är delaktig i denna kunskaps-cirkulation.

Bortom USA:s gränser: Vietnamkriget

Vietnamkriget behöver, utöver vad som är skrivet i den historiska bakgrunden, ingen vidare presentation. Kriget har av tidigare forskning framhållits som en av de punkter där *OBS!* vänstervridning kom till uttryck – eller åtminstone av samtiden anklagades för att komma till uttryck.¹³⁴ Göran Elgemyr har exempelvis studerat en debatt som blossade upp kring *OBS!* bevakning av kriget 1965.¹³⁵ Samtidigt befattar sig denna uppsats med delvis andra årtal, och förflyttningen från Stockholm till Malmö 1967 har antytts vara del i ett försök att minska den vänstervridning som omtalades under 1960-talets första hälft.¹³⁶ Det är viktigt att påpeka, att mitt ärende inte är att bedöma huruvida *OBS!* rapportering av Vietnamkriget var ”vänstervridet”. Den tematiken faller delvis utanför det kunskapshistoriska ramverket – min uppsats kan sägas fånga kunskaps-cirkulationen – dvs, främst de former och aktörer som möjliggjorde för kunskapens cirkulation.

---

¹³⁰ Lundagård 2015-05-06

¹³¹ Svensson (2018) s.124f, 205

¹³² Se Libris: <http://libris.kb.se/bib/31346>

¹³³ Några exempel: *OBS!* 1970-01-12; 1970-06-15; 1970-07-06; 1970-11-26; 1971-10-13

¹³⁴ Djerf-Pierre (2001) s.252f, Nordmark (1999) s.157

¹³⁵ Se Elgemyr (1984)

¹³⁶ Djerf-Pierre (2001) s.255

Utifrån ett kunskapshistoriskt perspektiv är det intressant att rikta fokus mot hur kritik av eller opinionsbildning kring Vietnamfrågan bedrevs: hur var sändningarna konstruerade för att opinion kunde bedrivas? Vilka mediala begräsningar fanns? Det är tämligen ovanligt att det anordnas regelrätta debatter, men de debattinlägg som hålls avslutas i regel med att ”OBS! alltid är öppet för gensvar”. Ett exempel på detta är i samband att med författaren Sara Lidman 1969 diskuterar Nordvietnam med utgångspunkt i en reportagebok av socialdemokraten Erik Eriksson. Lidmans debattinlägg har existentiella undertoner. Hon skriver: ”[vad] ska vi göra av vår pessimism i västerlandet? Grundinställningen att människan i sig är ond och egoistisk, att livet är i sig utan mening.” Inslaget tar avstamp Erikssons reportage, men går vidare, och diskuterar vad det innebär för människan som varelse, när man får ”förstörelsen i siffror och bilder och på en enkel sakprosa”. Vietnamkriget blir, för Lidman, det yttersta exemplet på västerlandets oförmåga att se ”den andre”. Nordvietnam, å andra sidan, ges lovord; ”Ting som står ouppnåeligt högt på västerländska önskelistor ifråga om samhällsservice har man förverkligat i Nordvietnam.” Kolonialism, imperialism och antikapitalistisk kritik kan sägas känneteckna debattinlägget.¹³⁷ En vecka därpå svarar Bertil Häggman, som har mindre sympatier för Nordvietnamska staten som han betecknar en ”järnhård kommunistisk diktatur”. Häggman ser ingen anledning att hysa höga förhoppningar om regeringen i Nordvietnam. Tvärtom framhåller han de brott som begåtts mot människor av denna stat. Den existentiella diskussion som Lidman framhåller utelämnas däremot.¹³⁸

Häggmans röst är återkommande med, om inte en röst för USA:s krigslinje, så åtminstone en mot kommunism.¹³⁹ Den 13 januari redogör Häggman för en massaker som utförts i Hue våren 1968, och utgår från journalisten Douglas Pikes rapport av denna. Inlägget går inte oemotsagt, då Häggman får replik tre dagar av journalisten Lasse Lindström om denna ”påstådda massaker”. Lindström framhåller att Häggman kraftigt överdrivit antalet döda i massakern, liksom förvränger Pikes rapport, alltsammans i syfte att ”ursäkra USA:s folkmordskrig i Vietnam.” Kunskapshistoriskt kan det vara intressant att anmärka att Häggman tre gånger tar utgångspunkt i journalisten Douglas Pikes (sedermera historiker) – två gånger utifrån texter och en gång utifrån ett samtal som hålls med denna.¹⁴⁰

---

¹³⁷ *OBS!* 1969-10-09

¹³⁸ *OBS!* 1969-10-15

¹³⁹ Häggmans debattinlägg på Vietnamfrågan utöver de nämnda i texten: *OBS!* 1970-02-24; 1970-06-13; 1971-07-16

¹⁴⁰ *OBS!* 1970-01-12; 1970-02-24; 1971-07-16

En annan gång får Häggman svar av just nämnda socialdemokraten Erik Eriksson. Eriksson menar att Häggmans debattinlägg är felriktat och påtalar att: ”frågan – liksom varje fråga som gäller Vietnamkriget – bör sättas in i ett större sammanhang. [...] Förenta Staterna, vår tids starkast utrustade militärmakt, har överfallit ett litet land som med vanlig terminologi måste beskrivas som ett underutvecklat land [...]”. För Eriksson är det övergripande problematiken vad som måste stå i blickfånget, inte enskilda händelser. Själva förutsättningen för debatten är att Häggman menar att kriget som sådant är rättrådigt och bör därför ”följa krigets regler”, medan Eriksson tvärtom ifrågasätter grunden för USA:s imperialism.

Samtidigt vill jag, framförallt mot bakgrund av tidigare forskning, delvis tona ner rollen av debattinlägg på Vietnamfrågan. Efter en fullständig genomgång av året 1969 har jag endast kunnat hitta 4 regelrätta debattinlägg som uttryckligen behandlar Vietnamkriget.¹⁴¹ Med det sagt var kritik eller kritisk granskning inte frånvarande (tvärtom) men den cirkulerade inte nödvändigtvis genom debattinlägget som kunskapsform.

Utöver debatter cirkulerar böcker som behandlar Vietnamkriget. Karaktäriserande av många böckerna är att de presenteras, eller anmäls, för att ge uttryck åt den internationella opinionen. Sigfrid Leijonhufvud anmäler 14 oktober 1970 en debattbok mot Vietnamkriget av amerikanska journalisten Wilfred Burchett. I denna står Leijonhufvud egna åsikter tillbaks och han läser boken snarare som ett uttryck för en missnöjessituation.¹⁴² Alf Martin, utrikeskorrespondent i London, följer Leijonhufvuds exempel och recenserar både 31 mars och 19 maj 1969 brittiska böcker som är amerikakritiska; det ena inslaget är en recension av boken ”No exit from Vietnam” och det andra är en samlingsrecension av flera böcker som samlas under temat ”Amerika-kritisk litteratur”.¹⁴³ En annan utrikeskorrespondent, Erik Gate i Paris, anmäler en fransk bok om det ”amerikanska imperiet”, som på ett franskt manér utgår från att: ”det amerikanska välståndet och den amerikanska makten bygger på [...] [framförallt] exploateringen av tredje världens råvarutillgångar.”¹⁴⁴ Dessa inslag har en rapporterande röst som syftar till att presentera kritiken som ett samhällsfenomen snarare än att själva ge uttryck för den. Här behandlas böcker som exempel snarare än utgångspunkter för debatt. Utrikeskorrespondenterna får återigen unika roller för kunskaps-cirkulationen – och möjliggör för kunskapsinnehåll som svåra att nå från Malmö.

---

¹⁴¹ *OBS!* 1969-07-16; 1969-09-30; 1969-10-09; 1969-10-15

¹⁴² *OBS!* 1970-10-14

¹⁴³ *OBS!* 1969-03-31; 1969-05-19

¹⁴⁴ *OBS!* 1969-08-04

Sigrid Leijonhufvud driver denna roll ännu tydligare i fråga om den amerikanska oppositionen. Sigfrid Leijonhufvud har något som liknar en följetong om demonstrationerna mot Vietnamkriget. Rapporterna sträcker sig över nästan hela undersökningsperioden, med det första inslaget från 29 april 1969 och det sista 26 januari 1972.¹⁴⁵ Bland annat rapporterar Leijonhufvud den 14 oktober 1969 om ”den största Vietnam-demonstrationen någonsin någonsin.” Demonstrationen beskrivs vara initierad av ett femtiotal studenter, men växte allteftersom till en studentstrejk vid hundratals av landets universitet. Till detta kommenterar Leijonhufvud Nixonregeringens reaktioner: Nixon menar att ”demonstrationerna undergräver USA:s förhandlingsposition” men de på inget vis kommer att förändra deras politik.¹⁴⁶ Inslaget är på talade för Leijonhufvuds övriga rapporteringar av demonstrationerna. Leijonhufvud redogör för den aktuella nyheten, men även dess bakgrundshistoria och politiska förändringspotential ställs i fokus. Även denna specifika kunskaps-cirkulation bör förstås intimt sammankopplad med Leijonhufvuds roll som utrikeskorrespondent.

Från Sverige recenseras debattböcker och akademiskt inriktad litteratur kring USA utrikespolitik och globala krigsföring. Vanligen vävs recensioner av böcker på Vietnamfrågan samman med analyser av USA:s imperialism och utrikespolitik.¹⁴⁷ Ett välfunnet exempel är 7 maj 1971, när ett helavsnitt hålls på temat ”Motståndet mot kriget i Vietnam”. I sändningen gör Urban Ösby en samlingsrecension av amerikansk litteratur som är kritisk till kriget. Recensionen vidareförmedlar några nytillkomna tidskrifters kritik mot amerikanska militärens krigsföring i Vietnam, men likväl interna problem; arméns interna förtryck mot svarta soldater framhålls av Ösby som en orsak till varför anti-vietnamrörelsen har stora sympatier bland den svarta befolkningen. Recensionen pendlar mellan att skicka uddar mot USA och redogöra för bokens innehåll.¹⁴⁸ En annan talande recension är undertecknad Gunnar Persson. Boken, *The Roots of American Foreign Policy*, menar att varje utgångspunkt för en analys av den amerikanska utrikespolitikens rötter, måste utgå från att ”USA är ett kapitalistiskt samhälle med en extremt ojämn fördelning av inkomster och rikedom.”¹⁴⁹ Citatet talar klarspråk: boken utgår från en marxistisk teori.

---

¹⁴⁵ OBS! 1969-04-29; 1969-05-13; 1969-06-10; 1969-06-14; 1969-06-25; 1969-10-14; 1970-05-04; 1970-07-14; 1971-05-07; 1971-06-04; 1972-01-26

¹⁴⁶ OBS! 1969-10-14

¹⁴⁷ Se OBS! 1969-05-27; 1969-06-30; 1969-07-22; 1969-08-04; 1969-09-08; 1969-12-03; 1970-12-27; 1971-07-16

¹⁴⁸ OBS! 1971-05-07

¹⁴⁹ OBS! 1969-07-22

Utifrån denna analys fyller *OBS!* flera roller för Vietnamfrågan: det är en debattarena där åsikter uttrycks och bryts, en länk för den amerikanska kritiken samt en plats för analyser av konflikten (även om gränserna stundvis kan vara grumlade). *OBS!* behandling av Vietnam kan gärna inordnas i en större historia om den svenska FNL-rörelsen. Kim Salomon menar att kritiken av den amerikanska imperialismen var en central del i FNL-rörelsen.¹⁵⁰ Framförallt de böcker som cirkulerar i *OBS!*, klingar denna kritik väl.

Amerikanska samhällsproblem

En på flera sätt signifikativ sändning för *OBS!* skedde i samband med att månlandningen 1969. Månlandningen noteras på följande sätt:

Och nu när de amerikanska astronauterna i Apollo 11 befinner sig på sin historiska färd mot månen, så skall *OBS!* handla om lite av några av de problem i det amerikanska samhället som astronauterna för tillfället har lämnat bakom sig. Och vi skall göra det genom att presentera en ny amerikansk bokserie som nu har kommit med sina första titlar.¹⁵¹

Sändningen är ett välfunnet exempel av *OBS!* intresse för USA. Varken de astronomiska eller naturvetenskapliga upptäckterna behandlas på något ingående sätt: de noteras, men primärt för att bli övergångar till de problem som astronauterna är på väg ifrån. *OBS!* fokus är på det materiella och jordade – för ekonomiska frågor, sociala förhållanden och politik.¹⁵²

Man kan urskilja de ”amerikanska samhällsproblemen” som en nästan diskursiv tematik i *OBS!*.¹⁵³ Allra tydligaste blir denna problemformulering den 24 juni 1971, när Sigfrid Leijonhufvud rapporterar om den amerikanska fattigdomen med utgångspunkt i en nyttillkommen rapport. Leijonhufvud konstaterar en avgrundsdjup skillnaden mellan USA och Sverige i fråga om konceptet välfärd: ”Wellfare betyder välfärd och välgång – enligt lexikon. Men i USA tycks ordet innebära raka motsatsen.” I USA, rapporterar Leijonhufvud, har konceptet snarast kommit att förknippas med en mardröm. Därefter följer en rapportering av de amerikanska hushållens prekära socioekonomiska situation, och statens oförmåga att lösa dessa. Mot slutet frågar sig svensken: ”Varför avskaffar inte de rika USA fattigdomen genom

---

¹⁵⁰ Se Salomon (1996) s.127–147

¹⁵¹ *OBS!* 1969-07-19

¹⁵² Ibid,

¹⁵³ Bara under 1969 kan följande inslag räknas: *OBS!* 1969-05-05; 1969-05-21; 1969-06-14; 1969-06-23; 1969-07-19; 1969-11-06; 1969-11-18.

att exempelvis tillmötesgå de allt militantare nationella socialhjälporganisationernas krav [...]?”¹⁵⁴ I den kanske något naiva frågan kan vi skönja en klyfta mellan amerikanska och svenska värderingar i fråga om statens roll.

Inbegripet i det amerikanska problemet är till stor del den amerikanska rasismen – benämnt ”rasfrågan”.¹⁵⁵ Leijonhufvud har även här något som liknar en följetong på temat: gång på gång återkommer han till de svartas situation och svarta pantrarnas svar på denna. Leijonhufvud rapporterar om segregationister i Mississippi, vita liberalers syn på svarta pantrarna och studentrörelserna i framförallt New York, då han är lokaliserad i just New York.¹⁵⁶ Rasismen som tema är återkommande även i Malmö. Journalisten Nils Gunnar Nilsson ger bakgrund till flera aktuella kontroverser rörande detta. Nilsson uppmärksammar, och presenterar, rättegången mot ”The Chicago 7” och riktar speciellt fokus mot Bobby Seale, den orättvist anklagade svarta pantern i rättegången.¹⁵⁷ En annan gång återger Nilsson författaren James Baldwins försvarstal för Angela Davis i samband med att hon blev anklagad för terrorism.¹⁵⁸

Framförallt två vänsteraktörer, Nordal Åkerman och Staffan Hildebrand är delaktiga att formulera dessa problem genom recensioner av USA-kritisk litteratur. Åkerman både förmedlar och ger uttryck för antipatier för USA genom sina recensioner. Han recenserar böcker om högerradikaliseringen av USA, om att ”det brutala och onyanserade våldet varit ett bestående och framträdande inslag i det amerikanska samhällets utveckling” och om amerikanska 68-rörelsen. Kännetecknande för Åkerman är ett brett, strukturellt perspektiv som anläggs på det amerikanska samhället.¹⁵⁹ Staffan Hildebrand har en liknande politisk hållning som Åkerman, och återkommer flera gånger till svarta pantrarna. En anmälning av en antologi är ganska intressant, för att inte säga märklig. Den 31 januari 1970 läser Hildebrand upp ett inlägg som är närmast ett kollage av citat. Svarta pantrarnas egen röst och analys av USA får dominera inlägget, medan Hildebrandt endast gör små inflikningar och referensmarkörer. Fokus ligger på ideologin bakom rörelsen. Följande kan höras: ”Marxism leninism är en vetenskap efter vars lagar vi klart och tydligt förmår klargöra hur USA-systemet fungerar och hur det bäst kan krossas.” Orden är svarta pantrarnas stabschef David Hilliards, men upplästa av Hildebrand för

---

¹⁵⁴ *OBS!* 1971-06-24

¹⁵⁵ Exempelvis *OBS!* 1970-03-31 när det hålls ett helt avsnitt på temat.

¹⁵⁶ *OBS!* 1969-07-02; 1970-01-08; 1970-01-19; 1970-03-02; 1970-04-20; 1971-02-01; 1971-07-20; 1972-03-02. Nämnas bör även att de ovan redogjorda Vietnamprotesterna, som bör förstås vara del av denna rapportering.

¹⁵⁷ *OBS!* 1970-01-12

¹⁵⁸ *OBS!* 1971-01-11

¹⁵⁹ I nämnd ordning *OBS!* 1970-11-26; 1970-07-06; 1970-06-25. Fler exempel är *OBS!* 1969-06-11; 1969-11-06; 1970-10-15; 1971-10-12; 1972-10-03; 1972-10-27.

svensk publik.¹⁶⁰ Intresset för svarta pantrarna är, överhuvudtaget, ett återkommande intresse för *OBS!*¹⁶¹

Samtidigt är det relevant att notera begränsningarna av denna diskurs. Den 11 augusti 1970, håller Andres Küng och Sigfrid Leijonhufvud ett samtal på temat USA:s minoritetsproblem. I samtalet lyfts tre etniska grupper fram som utsatta av diskriminering: den amerikanska ursprungsbefolkningen, mexikansk-amerikaner och afro-amerikaner.¹⁶² Inslaget är emellertid ett undantag, eftersom det utan tvekan är den sistnämnda gruppen som figurerar mest i *OBS!*. Av mitt interna urval har jag enbart funnit två, eventuellt tre, uttryckliga inslag som behandlar den amerikanska ursprungsbefolkningen och ett om mexikansk-amerikaner.¹⁶³

Vid sidan av kritiken av USA figurerar Bertil Häggman, och då, föga förvånande, representerar och förmedlar idéer från den amerikanska konservatismen. I linje med de Vietnamrelaterade debattinläggen är Häggman uppenbart kritisk till vänstern i USA. Bl.a. reagerar han på det nämnda inslaget av Hildebrand med ett debattinlägg. Debattinlägget syftar till att undergräva den, enligt Häggman, beskrivna självömkan bland pantrarna över att vara en utsatt grupp. Häggman framhåller pantrarnas ”skjutglädje” och ”hatindoktrinering av svarta barn” som klara tecken på att man inte borde känna sympatier för dem.¹⁶⁴ Häggman recenserar likaså konservativ litteratur. Recensionerna behandlar konservatismen som ideologi och dess återkomst som politiskt alternativ i USA – inte minst i samband med Nixonregeringen maktövertagande från demokraterna 1969.¹⁶⁵ Till dels kan recensionerna förklaras med att Häggman själv, 1971, tillsammans med Claes R Ryn, publicerar boken *Nykonservatismen i USA*. I och med detta blir han något av *OBS!* expert på konservatism: två samtal som hålls med honom, det ena 23 maj 1970 och det andra omkring ett år senare i samband med bokpubliceringen.¹⁶⁶

OBS! som kunskapsarena för USA:s samhällsproblem var både en engagerad del och förmedlare av debattfrågor. Som aktör ger Häggman en bra bild av detta: dels bedriver han konservativ opinionsbildning och debatterar utifrån en, enligt *OBS!* mått, tämligen ovanlig linje i amerikanska samtidspolitiska frågor. Å andra sidan fångar han upp vindarnas riktning i det amerikanska samhället och möjliggör för kunskaps-cirkulation om den nykonservatism som var

---

¹⁶⁰ *OBS!* 1970-01-31.

¹⁶¹ *OBS!* 1970-01-31; 1970-03-31; 1970-07-02; 1972-08-02

¹⁶² *OBS!* 1970-08-11

¹⁶³ Om de förstnämnda: *OBS!* 1969-05-08; 1971-01-26 (och 1970-04-07 – en jämförelse mellan samernas situation och amerikanska ursprungsbefolkningen). De sistnämnda *OBS!* 1970-05-17.

¹⁶⁴ *OBS!* 1970-01-31

¹⁶⁵ 1969-05-21; 1969-07-10; 1969-11-06; 29 1969-12-03; 1969-05-25; 1971-06-04

¹⁶⁶ *OBS!* 1971-07-01 1

på framväxt i USA. I åren efter 1968, i samband med Nixonregeringens inträde, kan det tänkas ha funnits ett behov av förståelse för de nya konservativa krafterna i USA.¹⁶⁷ Men tilläggas bör även de många kritiska röster som förekom i *OBS!*

Slutsatser

Vad karaktäriserade *OBS!* som kunskapsarena under åren 1969–72? I linje med tidigare forskning kan det bekräftas att *OBS!* hade en samhällstillvänd karaktär. Intresset riktades mot samtidens politiska, sociala och ekonomiska frågor. Med detta följde att naturvetenskap eller en idé om "l'art pour l'art" var frånvarande. Det är symptomatiskt att, i de fall litteratur eller naturvetenskap förekom, diskuterades det – helt i linje med Nordmarks angivna bild – med hänvisning till dess samhällsaktualitet eller politiska relevans. Här kan en tydlig gräns dras för vad för kunskap som begränsades från att göra inträde i *OBS!*. Rollen som "tredje världen" har tillskrivits av tidigare forskning bör delvis tonas ner i förmån för europeiska och amerikanska frågor. Jag kan föreställa mig att *OBS!* var en viktig arena för diskussioner av tredje världen *kvalitativt*, men *kvantitativt* är de i minoritet. De tyska och amerikanska djupdykningarna blir, mot bakgrund av dessa resultat, än mer relevanta.

Tidigare forskning har velat betona *OBS!* som ett debattforum. Att debatter fördes kan bekräftas, men den mycket omfattande cirkulationen av böcker pekar åt ytterligare en riktning: att skapa förståelse för fenomen i samtiden; imperialism, krig, rasism m.m. Framförallt för aktörerna som inte var utrikeskorrespondenter, var böcker viktiga kunskapskällor om de samhällsfenomen de ville diskutera. Samtalen eller intervjuerna behövde inte med nödvändighet syfta till att skapa konfliktytor, utan fokus kunde likväl präglas av en, mellan parterna, ömsesidig vilja att skapa förståelse för en samhällsfråga. För att få syn på dessa potentiellt mer folkbildande aspekter av *OBS!* verksamhet, har den kunskapshistoriska analysramen varit viktig.

Det var framförallt journalister som deltog i kunskaps-cirkulationen, men utrikeskorrespondenter, debattörer och akademiker utgör sammantaget en stor andel av aktörerna. Jag vill efterlysa forskning som anlägger ett genusperspektiv på *OBS!* aktörer. *OBS!* var en mansdominerad kunskapsarena i likhet med en arena som Under-strecket. Utan siffror att stöda påståendet med, kan jag föreställa mig att andelen kvinnor är ungefär densamma som i Under-

---

¹⁶⁷ Det kan nämnas att inslag om "den tysta minoriteten" delvis går under detta tema. Även journalisten Lars-Ola Borglind (*OBS!* 1970-08-12) och Leijonhufvud (*OBS!* 1970-08-26) återkommer till detta tema.

strecket: enligt Östling ungefär sex-sju procent.¹⁶⁸ Frånvaron är remarkabel eftersom *OBS!* hade mer progressiv anda än vad Under-strecket hade. Å andra sidan var svensk offentlighet under föreliggande år en manlig värld oavsett intresseområden.¹⁶⁹ Men här behövs en kompletterande studie.

De tematiska analyserna kan i stort bekräfta, men även fördjupa förståelsen för, den kvantitativa undersökningens bild av *OBS!*. Låt oss inleda med den tyska kunskaps-cirkulationen. Den tyska kunskaps-cirkulationen möjliggjordes av liten grupp aktörer, vilkas intressen var styrande för cirkulationens möjligheter och begränsningar. *OBS!* hade ett intresse för den tyska samhällstillvända litteraturen, men en begränsning var att arenan inte var ett givet forum för litteraturkritik. Kunskap om den tyska litteraturen letade sig dock fram till *OBS!* genom andra kunskapsformer. Framförallt bör Lars Storléer och von Vegesack förstås som viktiga ”gatekeepers” för cirkulationen av frågor om litteraturens villkor. von Vegesack är ett utmärkt exempel av hur en enskild aktör kan vara tongivande för en kunskapsarena: von Vegesacks intresse för litteraturpolitiska frågor gjorde att detta blev en regelbunden tematik i *OBS!*. Likaså möjliggjorde han för en i grunden kvalitativt annorlunda kunskaps-cirkulation än den som var möjlig från Malmös studio; medan Storléer läste om det nya fackförbundet intervjuade von Vegesack dess frontfigurer.

Frånvaron av en aktör som von Vegesack som bevakar ”Tysklandsfrågan” gjorde att den tematiken fick en mindre sammanhållen bevakning. Det politiska intresset kan väl illustreras av samtalet mellan Alvar Alsterdal och Jahn Otto Johansen, ett samtal som sträckte sig 10 år tillbaks. Fokus låg på relationer mellan DDR och Förbundsrepubliken. Det var, så att säga, snarare kalla kriget än andra världskriget som stod i fokus. Genom detta samtidsintresse kan den under 1950-talet existerande ”nazistisk erfarenheten” förstås ha spelat ut sin roll. Tillsammans med det tämligen stora intresset för den tyska litteraturen, kan vi ana en förskjuten position för den tyska kulturen från åren efter andra världskriget till 25 år efter dess slut. Samtidigt utgjorde *OBS!* bara ett utsnitt av en större svensk offentlighet. För ett mer säkert svar krävs fler studier som prövar denna tes.

USA hade en utpräglad position i *OBS!* – detta kan uttydas inte minst av den kvantitativa undersökningens resultat – men relationen, såsom den kommer till uttryck, var inte oproblematiske. Inledningsvis är det relevant att återigen påpeka frånvaron av en mindre ”expertgrupp” av kunskapsaktörer (såsom var fallet i det tyska exemplet) – snarare var det

---

¹⁶⁸ Östling (2020a) s.108

¹⁶⁹ Ibid, s.107f

många fler aktörer som var delaktiga. Ändock kan Sigfrid Leijonhufvud och Bertil Häggman framhållas som viktiga aktörer för amerikansk kunskaps-cirkulation. Leijonhufvud, i egenskap av utrikeskorrespondent, rapporterade återkommande om amerikanska samhällsproblem och missnöjet över Vietnamkriget. Den kunskap som möjliggörs genom Leijonhufvuds rapporter har en tydlig journalistisk prägel. Häggman däremot, har två projekt: å ena sidan driver han en debattlinje och å andra sidan skapar han, med sina bokrecensioner, förståelse för den nya konservativa vågen som drog över USA. Karaktäriserande för dennes intresseområden är konservatismen. Även här kan vi se hur de enskilda aktörernas intressen och bakgrunder avtecknar sig i kunskaps-cirkulationen.

OBS! möjliggjorde för debatt om och kritik av USA dels genom regelrätta debattinlägg, dels genom USA-kritisk litteratur som cirkulerade och dels genom Leijonhufvuds rapporter. Såväl den internationella som svenska opinionen kom alltså till tals. För *OBS!* medarbetare i Sverige var böcker var viktiga källor till kunskap om USA. Den amerikanska kunskaps-cirkulationen, liksom den tyska, präglades av frågor om politik och samtiden, medan naturvetenskap och klassisk humaniora fick stå tillbaka.

Infrastrukturer och OBS! i offentligheten

Vidare kan det finnas poänger med att reflektera något kring det teoretiska ramverket. En kunskapsarena är, som teorin påtalar, en del av en ”infrastructure of knowledge” som möjliggör för kommunikation och kunskaps-cirkulation i samhället.¹⁷⁰ *OBS!* utgör således ett utsnitt av en svensk offentlighet under föreliggande åt. Samtidigt är förutsättningen för arenornas samhälleliga kunskaps-cirkulation att de har egna välfungerande infrastrukturer som sätter dem i kontakt med den omvärld de ska diskutera. Ett regelbundet flöde av aktörer, en avgränsning vad gäller intresseområden och en uppsättning kunskapsformer är nödvändigheter för att en arena ska verka för kunskaps-cirkulation. Ett alternativt sätt att formulera frågeställningarna med denna uppsats är: vilken infrastruktur *OBS!* hade för att möjliggöra för amerikansk respektive tysk kunskaps-cirkulation? Ett mer diskursivt tillvägagångssätt – exempelvis en uppsats om ”bilden av Tyskland” – hade inte kunnat teckna den infrastruktur och de kommunikationslänkar som *OBS!* utgjorde mellan svensk offentlighet och omvärlden.

Aktörsperspektivet vidareutvecklar ovan resonemang om infrastrukturer. Perspektivet visade sig fruktbart när det gällde att åskådliggöra kunskapsarenans cirkulationsmöjligheter. Aktörerna och deras intressen ligger till stor del grund för vad som möjliggjorde för *OBS!*

---

¹⁷⁰ Se not 43.

kunskaps-cirkulation. Utifrån detta kan det argumenteras för att en aktör inte bara är en röst eller uppläsare av innehåll, utan i sig en del av en infrastruktur som på ett unikt sätt möjliggör för kunskaps-cirkulationen. Detta exemplifieras väl av Thomas von Vegesack, som inte bara var en kunnig litteraturvetare, utan dennes nätverk och delaktighet i kulturvärlden tillåter för en grunden unik form av kunskaps-cirkulation. De många samtal som förs med Günter Wallraff, Klaus Wagenbach m.fl. är hade inte kunnat utföras med samma regelbundenhet från Malmö.

För att ge konkretion till *OBS!* roll i svensk offentlighet kan vara givande att jämföra *OBS!* med en annan kunskapsarena. Att mejsla fram skillnaderna mellan olika kunskapsarenor är en del i att skapa förståelse för helheten av svensk offentlighet under efterkrigstiden – och däri inräknat att olika arenor hade skilda förutsättningar och kunskapsideal. Östling har analyserat Under-strecket som kunskapsarena – en arena karaktäriserad av att vara en ”akademiker-bastion” med framförallt humanistisk kunskap i fokus. Samhällsfrågor diskuterades i viss utsträckning, men Östling räknar regelrätta debattinlägg till 8%.¹⁷¹ Detta kan jämföras med mitt resultat: samhällsfrågor upptog 80% och debattinlägg 23%. Lägg därtill ett flertal debatter från kategorin ”Intervju/samtal/debatt”. Medan under-strecket härbärgerade ett tämligen konservativt bildningsideal, är *OBS!* bärare av ett nytt bildnings- och kulturbegrepp. I detta inbegrips samtidens politik såväl sociala som ekonomiska frågor. Att kritiskt granska och debattera en samhällsfråga var tämligen ovanligt på Under-strecket, men en självklarhet i *OBS!*.

Denna studie har undersökt en avgränsad tidsperiod, men det återstår ett utforskat arkiv som täcker *OBS!* verksamhet fram till 2003; här kan fortsatta linjer dras. Likaså har denna uppsats haft sina tematiska begränsningar. Uppsatsen har satt *OBS!* omvärldsintresse i fokus samt hur enskilda aktörer möjliggjorde för detta, men andra frågeställningar vore intressanta. Framförallt vill jag efterfråga en studie som sätter de olika kunskapsaktörerna i centrum och fokuserar på deras roll. Speciellt Nordal Åkerman skulle kunna bli en intressant ingångspunkt för att studera relationen mellan Skånes vänsterradikala aktörer och *OBS!*.

Mot sammanfattningarna av en uppsats av detta slag kan man fråga sig om *OBS!* är en historia av just ”ett flöde skilda röster, idéer, information”, som Norén kommenterar, eller om det är en sammanhållen arena, med tydliga gränsdragningar och visioner om vad den ska (bör) innehålla. Häremellan råder ett spänningsläge, såväl analytiskt som ontologiskt. Ett problem hos den tidigare forskningen, är att den alltför ofta har behandlat *OBS!* en enhetlig röst. Detta tillvägagångsätt missar en konstitutiv del av programmets funktion som en kunskapsarena, att varva och tillåta en mångfald av röster. Genom att studera *OBS!* som en kunskapsarena kan

---

¹⁷¹ Östling (2020a), s.104

forskare förklara förekomsten av en konservativ röst som Bertil Häggman, utan att behöva karaktärisera *OBS!* som en konservativ kanal. I detta avseende är kanske var Lars Norén närmare sanningen än Dag Nordmark.¹⁷²

Epilog: dolda historier och framåtblickar

[...] jag känner för att höra på Obs medan du ligger med mig för att ta vara på tiden – kan du inte flytta radion till nattsduksbordet apropå det?

Martina, ur *Maken*, Gun-Britt Sandström, 1976

Martina i *Maken* ger oss en inblick i en vardag med *OBS!*. Denna uppsats har skildrat en historia om Thomas von Vegsacks möten med tyska författare, Sigfrid Lejionhufvuds rapportering om de svarta pantrarna i New York och bokrecensioner från Malmö. Alla dessa röster strömmar genom *OBS!* – men varthän? Lyssnarnas historia är ännu oskriven. Förmodligen, såsom vi kan ana hos Martina, fyllde radiokanalen andra syften än den ursprungliga avsiktens. Helt ovanligt var det nog inte att lyssnare av *OBS!* befann sig i grönsakslandet, i köket eller i sängen, med eller utan sällskap.

Får några år sedan stod *OBS!* vid något som påtalades som dess dödshot. Journalisten Björn Af Kleen ställde sig frågan: ”Är ’Obs’ klickkulturens första dödsoffer?”, efter att programmet skulle omstruktureras efter att inte ha ”varit tillräckligt tongivande i den dagliga debatten”.¹⁷³ I och med detta väcks frågor om kunskapens roll i vårt årtionde och hur *OBS!* överlevt de utmaningar som journalistiken ställts inför under 2000-talet. Likaså kan en annan förändringslinje spåras. Under efterkrigstiden hade radion mer eller mindre monopol på ”den talade rösten” som medieform. Idag, däremot, med podcasten, har den muntliga kunskapsförmedlingen gjort ett nytt inträde till offentligheten. Vår samtid skiljer sig åt från efterkrigstiden, men frågor om kunskapens roll i offentligheten tycks ha blivit akuta i samband med fenomen som ”fake-news”, faktaresistens och en ny situation som både journalistik och forskning befinner sig i. Kunskaps-historiska blickar bakåt i tiden kan, om inte ge enkla svar på samtiden, åtminstone ge orientering i det förflutna och fingervisningar om vad som har lett oss till dagens situation.

---

¹⁷² En ”nackdel” som kan nämnas med det teoretiska ramverket, är att det inte tillåter några enkla svar på frågan om *OBS!* ”vänstervridning”. Tematiken faller delvis utanför det kunskapshistoriska intresseområdet.

¹⁷³ Expressen 2013-11-15

Litteratur– och källförteckning

Källor

Tryckta källor

Lunds universitetsbibliotek, Alvin

- Snabbprotokoll från *Obs! Kulturkvarten*, volymerna 1–8
- Origo, 1967:2, 1967:3
- *Röster i radio och TV*, 1963:13

Tidningar (samtliga hämtade från internet)

Aftonbladet,

Margareta Klingberg, ”Han blir redaktör för OBS – slut på ’vänstervridningen’,” 1969-07-16
(Hämtad från KB:s tjänst *Svenska dagstidningar*)

Expressen

Af Kleen, Björn, ”Klickdöden” 2013-11-15 [hämtad 2021-05-13]

Lundagård

Gahrton, Per, ”Lundagårds 60-tal – från skepsis till revolt”, 2015-05-6 [hämtad 2021-04-21]

SvD:s historiska sidarkiv (digital resurs)

Hámori, Laszlo

- ”Sojvet och världskommunismen” 1968-10-14,
- ”Från monolit till polycentrism” 1969-05-23,
- ”Vår förste ungerske flyktingjournalist” 1970-07-27,
- ”Marxismens trespaltning” 1971-01-26,
- ”Grön ljus för tysk kultur” 1972-03-01,
- ”Menorah – ljusets träd” 1972-05-19

Kälvemark, Torsten ”En europeisk kulturförmedlare har gått bort” 1991-02-16

Leijonhufvud, Sigfrid, ”Sprickan handlar om vilket land USA ska vara”, 2019-11-10

Radiospalt 1968-10-07

Storléer, Lars

- “Västtysk teater i uppbrott” 1969-09-20,
- “Teateruppryckning i Oslo”, 1968-05-27,
- “Efter pragvåren ett kulturcentrum”, 1973-08-09

Osignerade artiklar

- ”Idésprutor”, 1970-05-17

Sydsvenskan

Rydén, Per, ”Minnesord om Nils Gunnar Nilsson”, 2017-03-12 [hämtad 2021-05-15]

Övriga internetbaserade källor

Författarcentrum.se, Folke Schimanski, se:

https://ff.forfattarcentrum.se/forfattare/2791/Folke_Schimanski [hämtad 2021-05-10]

Nationalencyklopedin, Nils-Gunnar Nilsson

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nils-gunnar-nilsson> [hämtad 2021-05-15]

von Vegesack, Thomas, tacktal till Deutsche Akademie, 1999,

<https://www.deutscheakademie.de/de/auszeichnungen/friedrich-gundolf-preis/thomas-von-vegesack/dankrede> [hämtad 2021-04-21]

Överlevarna [podcast], #84, Folke Schimanski, se:

<https://podcasts.apple.com/us/podcast/överlevarna/id1287482909?i=1000434786544> [hämtad 2021-05-10]

Litteraturförteckning

Ag, Lars & Söderström, Herbert, *Samhällskritik i radio och TV*, Bonnier: Stockholm (1962)

Almgren, Birgitta, *Inte bara Stasi-: relationer Sverige-DDR 1949-1990*, Carlsson: Stockholm (2009)

Alsterdal, Alvar, *Antisemitism, antisjionism: exemplet Polen*, Malmö, Égalité (2020) [1969]

Barmark, Mimmi & Djurfeldt, Göran, *Statistisk verktygslåda 0: att förstå och förändra världen med siffror*, Studentlitteratur: Lund (2015)

Berggren, Henrik, *68*, Bokförlaget Max Ström: Stockholm (2018)

Björck, Amelie, *Höra hemma: familj och social förändring i svensk radioserieteater från 1930-talet till 1990-talet*, Diss Lund, Makadam: Göteborg, (2010)

Chignell, Hugh., *Key concepts in radio studies*, SAGE, Los Angeles (2009)

Elgemyr, Göran ”Radion och det journalistiska oberoendet.” ingår i J. Cederberg och G. Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*. Stockholm: Legenda. (1984)

Dupré, Sven Dupré & Somsen, Geert, “What is the History of Knowledge?”, *Journal for the History of Knowledge* (2020:1)

Djerf Pierre, Monika & Weibull, Lennart, *Spegla, granska, tolka: aktualitetsjournalistik i svensk radio och TV under 1900-talet*, Prisma: Stockholm (2001)

Felsch, Philipp, *Der lange Sommer der Theorie: Geschichte einer Revolte 1960–1990*, 2a uppl, Fischer Taschenbuch: Frankfurt am Main (2018)

Frenander, Anders, *Debattens vågor: om politisk-ideologiska frågor i efterkrigstidens svenska kulturdebatt*: Univ., Diss: Göteborg (1999)

Habermas, Jürgen, *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Suhrkamp: Frankfurt am Main (1990)

Hadenius, Stig, *Kampen om monopolet: Sveriges radio och TV under 1900-talet*, Prisma; Stockholm (1998)

Johansson, Per Magnus & Liedman, Sven-Eric, ”Marcuse” ingår i *En spricka i språket: Marx och Freud – våra samtida*, Albert Bonniers förlag: Stockholm (2018)

Larsson Heidenblad, David &, Johan Östling, ”Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp”, *Historisk tidskrift* (2017:2)

- Johan ”Tidningsmänniskor och universitetsmänniskor: Sydsvenskans kultursida och 1960-talets humanistiska lärdomskultur” (opublicerad)

Nordberg, Karin, *Folkhemmets röst: radion som folkbildare 1925-1950*, Diss. Umeå, Brutus Östlings bokförlag Symposion: Eslöv (1998)

Nordmark, Dag, *Finrummet och lekstugan: kultur- och underhållningsprogram i svensk radio och TV*, Prisma: Stockholm (1999)

Packalén, Sture, *Günter Grass: Författare och provokatör*, Carlsson bokförlag: Stockholm (2020)

Salomon, Kim, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Rabén Prisma, Stockholm (1996)

Sandmo, Erling, Östling, Johan, Larsson Heidenblad, David, Nilsson Hammar, Anna & Nordberg, Kari H., *Circulation of knowledge: explorations in the history of knowledge*, Lund: Nordic Academic Press, (2018)

Sarasin, Philipp, ”Was ist Wissensgeschichte?”, ingår i *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Liteartur*: 36:1 (2011)

Secord, James ”Knowledge in Transit”, *Isis* 95:4 (2004)

Seifarth, Sofia, *Råd i radion: modernisering, allmänhet och expertis 1939-1968*, Diss. Linköping, Carlsson: Stockholm, (2007)

Seiler Brylla, Charlotta, *Den beväpnade freden: språk och politik i det delade Tyskland*, Santéus förlag: Stockholm (2020)

Schildt, Axel & Siegfried, Detlef, *Deutsche Kulturgeschichte: die Bundesrepublik - 1945 bis zur Gegenwart*, Hanser: München (2009)

Svensson, Ragni, *Cavefors: förlagsprofil och mediala mytbilder i det svenska litteratursamhället 1959–1982*, Diss. Lund, Ellerströms: Lund (2018)

von Vegesack, Thomas, *Dagarna med PEN: en pennfäktares minnen 1971–2001*, Svenska PEN (2011)

Åmark, Klas, ”Teoriernas intåg i svensk historieforskning”, ingår i Artéus, Gunnar & Åmark, Klas (red.), *Historieskrivningen i Sverige*, Studentlitteratur: Lund (2012)

Östling, Johan, *Nazismens sensmoral: svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Diss. Lund : Lunds universitet, Atlantis: Stockholm (2008)

- ”Publiken: Fråga Lund och folkbildningen”, i Gunnar Broberg & David Dunér (red.), *Beredd till bådadera: Lunds universitet och omvärlden*, Lund: Lunds universitet (2017)
- ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet”, *Historisk tidskrift*, 140:1 (2020) [2020a]
- “Circulation, Arenas and the Quest for Public Knowledge: Historiographical Currents and Analytical Frameworks”, ingår i *History and Theory*: 59 (2020) [2020b]
- ”Lundahumanister i offentligheten”, i Henrik Rahm et al. (red.), *I Pallas Athenas huvud: Hundra år av humaniora* Göteborg: Makadam, (2020) (2020c)
- “Vad är kunskapshistoria?”, i *Historisk tidskrift* 135:1 (2015)

Östling, Johan, Larsson Heidenblad, David & Nilsson Hammar, Anna (red.), *Forms of knowledge: developing the history of knowledge*, Nordic Academic Press: Lund (2020)

Östberg, Kjell, *1968 - när allting var i rörelse*, Bokförläggarna Röda Rummet: Johanneshov (2018)

Appendix: tabeller för den statistiska undersökningen.

Tabell 1 – 1969–1972

- 738 inslag; 887 aktörer

Aktörer	Antal/ procent	Form	Antal/ procent	Ämnesområde	Antal/ procent	Geografi	Antal/ procent
Journalist	407=45,8%	Intervju/samtal/ debatt mellan flera	115=15,5%	Humaniora	139=18,8%	Europa	413=56,0
Akademiker	116=13,0%	Recension/anmälan eller presentation av bok	280=37,9%	Samhällsfrågor/ samhällsvetenskap	589=79,8%	Asien	38=5,1%
Opinionsbildare/ politiker	113=12,7%	Debattinlägg	170=23,0%	Naturvetenskap	10=1,4%	USA/Kanada	120=16,2%
Utrikes	109=12,2%	Nyhet/granskning	161=21,8%			Sydamerika	19=2,6%
Övrigt	76=10,2%	Övrigt	12=1,6%			Afrika	48=6,5%
Obestämbar	72=8,1%					Mellanöstern	23=3,1%
						Oceanien	9=1,2
						"Världsfråga"	68=9,2%

Tabell 2 – 1969

- 170 inslag; 201 aktörer

Aktörer	Antal/ procent	Form	Antal/ procent	Ämnesområde	Antal/ procent	Geografi	Antal/ procent
Journalist	87≈43,2%	Intervju/samtal/ debatt mellan flera	25≈14,7%	Humaniora	23≈13,5%	Europa	90≈52,9%
Akademiker	16≈7,9%	Recension/anmälan eller presentation av bok	76≈44,7%	Samhällsfrågor/ samhällsvetenskap	143≈84,1%	Asien	14≈7,4%
Opinionsbildare/ politiker	16≈7,9%	Debattinlägg	21≈12,3%	Naturvetenskap	4≈2,4%	Nordamerika	28≈16,4%
Utrikes	47≈23,3%	Nyhet/granskning	42≈24,7%			Sydamerika	6≈3,5%
Övrigt	20≈10,0	Övrigt	6≈3,5%			Afrika	9≈5,2%
Obestämbar	21≈10,4%					Mellanöstern	9≈5,2%
						Oceanien	3≈1,7%
						Global fråga	11≈6,4%

Tabell 3 – 1970

- 200 inslag; 254 aktörer

Aktörer	Antal/ procent	Form	Antal/ procent	Ämnesområde	Antal/ procent	Geografi	Antal/ procent
Journalist	123≈48,4%	Intervju/samtal/ debatt mellan flera	36≈18,0%	Humaniora	46≈23,0%	Europa	113≈56,5%
Akademiker	33≈12,9%	Recension/anmälan eller presentation av bok	73≈36,5	Samhällsfrågor/ samhällsvetenskap	151≈75,5 %	Asien	6≈3,0%
Opinionsbildare/ politiker	30≈11,8%	Debattinlägg	51≈25,5	Naturvetenskap	3≈1,5%	Nordamerika	37≈18,5%
Utrikes	24≈9,4 %	Nyhet/granskning	40≈20,0%			Sydamerika	5≈2,5%
Övrigt	24≈9,4%	Övrigt	0≈0,0%			Afrika	7≈3,5%
Obestämbär	20≈7,8%					Mellanöstern	5≈2,5%
						Oceanien	0≈0,0%
						Global fråga	27≈13,5%

Tabell 4 – 1971

- 181 inslag; 206 aktörer

Aktörer	Antal/ procent	Form	Antal/ procent	Ämnesområde	Antal/ procent	Geografi	Antal/ procent
Journalist	95≈46,1%	Intervju/samtal/ debatt mellan flera	21≈11,6 %	Humaniora	33≈18,2	Europa	109≈60,2%
Akademiker	35≈16,9%	Recension/anmälan eller presentation av bok	62≈34,2 %	Samhällsfrågor/ samhällsvetenskap	146≈80,6%	Asien	11≈6,0%
Opinionsbildare/ politiker	34≈16,5	Debattinlägg	60≈33,1 %	Naturvetenskap	2≈1,1%	Nordamerika	21≈11,6/
Utrikes	14≈6,8%	Nyhet/granskning	35≈19,3 %			Sydamerika	4≈2,2%
Övrigt	15≈7,2%	Övrigt	3≈1,6%			Afrika	13≈7,1%
Obestämbär	13≈6,3%					Mellanöstern	5≈2,7%
						Oceanien	3≈1,6%
						Global fråga	15≈8,2%

Tabell 5 – 1972

- 187 inslag; 226 aktörer

Aktörer	Antal/ procent	Form	Antal/ procent	Ämnesområde	Antal/ procent	Geografi	Antal/ procent
Journalist	102≈45,1%	Intervju/samtal/ debatt mellan flera	33≈17,6%	Humaniora	37≈19,8	Europa	101≈54%
Akademiker	32≈14,2%	Recension/anmälan eller presentation av bok	69≈36,9%	Samhällsfrågor/ samhällsvetenskap	149≈79,7	Asien	7≈3,7%
Opinionsbildare/ politiker	33≈14,6%	Debattinlägg	38≈20,4%	Naturvetenskap	1≈0,5%	Nordamerika	34≈18,2%
Utrikes	24≈10,6%	Nyhet/granskning	44≈23,5%			Sydamerika	4≈2,1%
Övrigt	17≈7,5%	Övrigt	3≈1,6%			Afrika	19≈10,1%
Obestämbar	18≈7,9%					Mellanöstern	4≈2,1%
						Oceanien	3≈1,6%
						Global fråga	15≈8%